

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

на тему «Фінансова оцінка кредитоспроможності підприємства»

Виконала: студентка 4-го курсу, групи 401-ЕФ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Помінчук В.В.
Керівник: к.е.н., доцент Кречотень І.М.
Рецензент: директор Відділення Полтавське
АТ «Сенс Банк»,
Бондаренко О.Д.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Помінчук В.В.

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі
Помінчук В.В.

Полтава, 2023 року

АНОТАЦІЯ

Помінчук В.В. «Фінансова оцінка кредитоспроможності підприємства». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2023.

Робота містить 90 сторінок, 17 таблиць, 19 рисунки, список літератури з 79 джерел та 3 додатки.

Ключові слова: кредитоспроможність, фінансовий стан, підприємство-позичальник, фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність, фінансова оцінка.

Мета роботи – визначення теоретичних, методичних і практичних засад фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства та розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення на основі зарубіжного досвіду.

Об'єктом дослідження є процеси фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства ПрАТ «Оболонь».

Предметом дослідження є теоретичні, методичні й практичні засади фінансової оцінки кредитоспроможності ПрАТ «Оболонь».

У випускній роботі розглянуто комплекс питань, пов'язаних із дослідженням економічної сутності кредитоспроможності підприємства та її зв'язку із фінансовим станом суб'єкта господарювання, узагальненням інформаційного забезпечення та методичних підходів до оцінювання кредитоспроможності підприємства, проведенням аналізу активів, пасивів та фінансових показників діяльності ПрАТ «Оболонь», оцінюванням його кредитоспроможності, дослідженням зарубіжного досвіду фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника та розробленням практичних рекомендацій з її удосконалення із застосуванням кредитного рейтингу як інструмента мінімізації втрат від кредитного ризику.

ANNOTATION

Pominchuk V.V. "Financial assessment of the enterprise's creditworthiness". Manuscript. Graduation thesis for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2023.

The work contains 90 pages, 17 tables, 19 figures, bibliography from 79 sources and 3 appendices.

Keywords: creditworthiness, financial condition, borrower company, financial stability, liquidity, solvency, financial assessment.

The purpose of the work – to determine the theoretical, methodical and practical foundations of the financial assessment of the creditworthiness of the enterprise and the development of practical recommendations for their improvement based on foreign experience.

The object of study is the processes of financial assessment of the creditworthiness of PJSC Obolon.

The subject of research is theoretical, methodological and practical principles of financial assessment of the creditworthiness of PJSC Obolon.

The final work considered a complex of issues related to the study of the economic essence of the enterprise's creditworthiness and its connection with the financial condition of the business entity, the generalization of information support and methodical approaches to the assessment of the enterprise's creditworthiness, the analysis of assets, liabilities and financial indicators of the activities of the PJSC Obolon, by evaluating its creditworthiness, researching foreign experience in financial assessment of the creditworthiness of the borrower enterprise and the development of practical recommendations for its improvement using the credit rating as a tool for minimizing losses from credit risk.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
1.1. Економічна сутність кредитоспроможності підприємства та її зв'язок із фінансовим станом суб'єкта господарювання.....	6
1.2. Інформаційне забезпечення фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства	13
1.3. Методичні підходи до оцінювання кредитоспроможності підприємства...	18
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПРАТ «ОБОЛОНЬ».....	32
2.1. Характеристика активів та пасивів підприємства.....	32
2.2. Аналіз фінансових показників діяльності ПрАТ «Оболонь»	41
2.3. Оцінювання кредитоспроможності підприємства	47
РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	56
3.1. Зарубіжний досвід фінансової оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання	56
3.2. Застосування кредитного рейтингу як інструмента мінімізації втрат від кредитного ризику	69
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	90

				ВР	401-ЕФ	19065
	П. І. Б.	Підпис	Дата	Фінансова оцінка кредитоспроможності підприємства		
<i>Розроб.</i>	<i>Помінчук В.В.</i>					
<i>Перевір.</i>	<i>Крекотень І.М.</i>					
<i>Н. Контр.</i>	<i>Крекотень І.М.</i>					
<i>Затверд.</i>	<i>Птаценко Л.О.</i>					
				Літ.	Арк.	Акрушів
					3	90
				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		

ВСТУП

Мобілізація і перерозподіл фінансових ресурсів через банківську систему – рушій економічного розвитку будь-якої країни. Попит на кредитні послуги банківських установ залежить від економічної активності бізнесу. Проте пропозиція в сегменті банківського кредитування не завжди відповідає попиту через низку причин, однією з яких є низька платоспроможність та кредитоспроможність підприємств. Від здатності суб'єктів господарювання вчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями залежить рішення банку про надання позики, адже неплатоспроможність клієнтів зумовлює проблеми із фінансовою стійкістю, ліквідністю та платоспроможністю самих банківських установ.

В умовах дефіциту фінансових ресурсів та підвищеної ризиковості банківської діяльності оцінювання кредитоспроможності потенційних клієнтів, що формується на всебічному і ґрунтовному аналізі його фінансового стану й усієї інформації, котра дає змогу оцінити кредитний ризик неповернення кредиту, є важливим завданням, що зумовлює актуальність проблематики дослідження.

Метою випускної роботи є визначення теоретичних, методичних і практичних засад фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства та розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення на основі зарубіжного досвіду.

Для досягнення зазначеної мети у роботі поставлені наступні завдання:

- визначити економічну сутність кредитоспроможності підприємства та її зв'язок із фінансовим станом суб'єкта господарювання;
- охарактеризувати інформаційне забезпечення та методичні підходи до оцінювання кредитоспроможності підприємства;
- дослідити структуру та динаміку активів і пасивів ПрАТ «Оболонь»;

- проаналізувати фінансові показники діяльності ПрАТ «Оболонь»;
- здійснити фінансову оцінку кредитоспроможності підприємства;
- дослідити зарубіжний досвід фінансової оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання;
- запропонувати заходи з удосконалення оцінювання кредитоспроможності підприємства-позичальника шляхом застосування кредитного рейтингу як інструмента мінімізації втрат від кредитного ризику.

Об'єктом дослідження є процеси фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства ПрАТ «Оболонь».

Предметом дослідження є теоретичні, методичні й практичні засади фінансової оцінки кредитоспроможності ПрАТ «Оболонь».

Для виконання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: абстрактно-логічний, теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу, групування, порівняльного аналізу, статистично-економічного аналізу, табличний, графічний, горизонтального, вертикального, коефіцієнтного аналізу, рейтингування.

Інформаційною базою дослідження є монографії, підручники, статті, навчальні посібники, електронні ресурси з проблематики фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства, а також річна фінансова звітність підприємства ПрАТ «Оболонь», на матеріалах якого здійснювалася фінансова оцінка кредитоспроможності підприємства .

Структура дипломної роботи визначена метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність кредитоспроможності підприємства та її зв'язок із фінансовим станом суб'єкта господарювання

У банківській практиці одним із основних критеріїв визначення доцільності встановлення кредитних відносин з клієнтом є фінансова оцінка його кредитоспроможності. Від її об'єктивності, точності та достовірності залежить ефективність механізму кредитування, націленого на мобілізацію інвестиційних ресурсів, їх перерозподіл та використання з метою створення додатної вартості та розвитку національної економіки.

Мінімізація кредитного ризику базується, головним чином, на оцінці кредитоспроможності підприємства-позичальника, що дає уявлення про спроможність стягнення боргу й дозволяє зменшити ризик втрат через імовірність фінансової кризи на підприємстві.

Оцінювання кредитоспроможності позичальника надзвичайно актуальна. Проаналізувавши історію використання поняття «кредитоспроможність», можна відзначити, що воно з'явилося в XVIII столітті. Його використовували в своїх роботах А. Сміт, М. Бунге, Володимир Косинський та інші вчені [5, 6, 7, 8, 9, 10]. Одне з перших визначень кредитоспроможності було дано Н. Бунге, який в кінці XIX в. У роботі «Теорія кредиту» відзначив, що кредитоспроможність позичальника в першу чергу заснована на моральних якостях клієнта і вмінням відтворити авансові кошти для погашення боргу [12]. Також Н. Бунге пов'язав кредитоспроможність з капіталом нерухомості і вважав гарантією погашення боргу з інвестицій в нерухомість [6]. Еволюція цієї концепції знаходиться під впливом економічного середовища, в якому функціонують кредитні організації, тобто від ступеня розвиненості економіки країни, її вступу до світового ринку [10].

Питанням сутності і оцінки кредитоспроможності підприємства присвячено багато роботи українських і зарубіжних вчених, зокрема таких як Л.А. Лахтіонова, Т.Д. Косова, В.Г. Федоренко, М. Белих, В.Д. Лагутін, Л.Т. Гиляровська, Л.О. Примостка, О.О. Олійник, А.І. Поєзднік, В.В. Хрестинін, О.І. Лаврушин та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, серед учених і практиків, а також в нормативно-правових актах відсутній єдиний підхід до визначення економічної сутності категорії «кредитоспроможність». Основні з них наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення економічної сутності кредитоспроможності підприємства

Автор	Визначення
Л.А. Лахтіонова	Кредитоспроможність – це такий фінансовий стан підприємства, який дає змогу отримати кредит і своєчасно повернути його.
Л.О. Примостка	Кредитоспроможність – здатність юридичної особи повністю і в зазначені терміни виконувати всі умови кредитної угоди.
О.І. Лаврушин, Л.Т. Гиляровська, В.Д. Лагутін	Кредитоспроможність – це можливість економічних суб'єктів ринкової економіки своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями у зв'язку з неминучою необхідністю погашення кредиту.
М. Белих, В.Г. Федоренко	Кредитоспроможність – спроможність компанії залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг.
Т.Д. Косова	Кредитоспроможність – це можливість позичальника за конкретних умов одержати кредит у повному обсязі й у визначений кредитним договором строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями перед банком або іншим кредитором.
О.О. Олійник	Кредитоспроможність – це спроможність і бажання позичальника у визначений кредитною угодою терміном і в повному обсязі розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.
А.І. Поєзднік	Кредитоспроможність – це комплексне поняття, яке характеризує спроможність та готовність позичальника до здійснення кредитної операції, яка оцінюється банком з огляду на фінансово-економічне становище позичальника та на якість зробленої ним кредитної пропозиції, а також з точки зору прийнятності для банку кредитора кредитного ризику й можливості керувати ним.

Підходи до визначення сутності поняття «кредитоспроможність» еволюціонували й змінювалися протягом тривалого часу у зв'язку з трансформацією економічних відносин. Основні етапи формування поняття «кредитоспроможність» в Україні наведено на рис. 1.1.

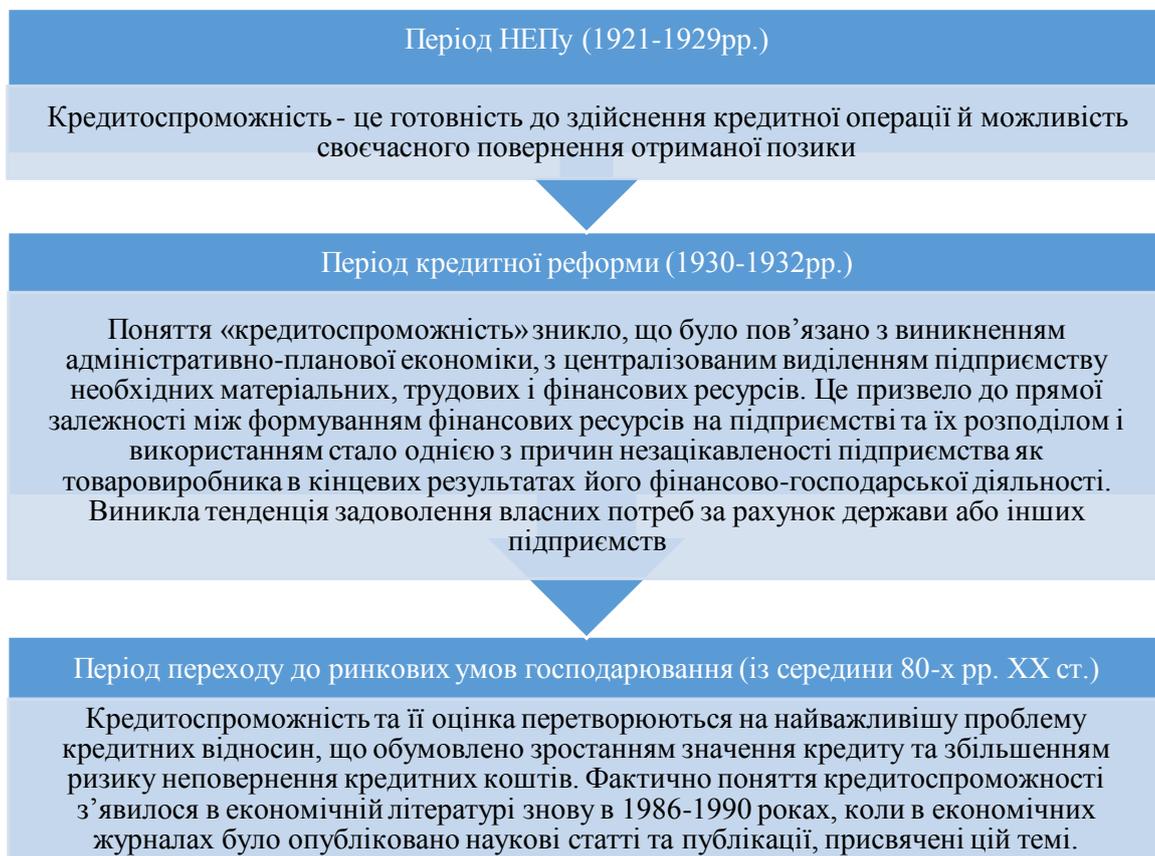

Рис. 1.1. Основні етапи формування поняття «кредитоспроможність» в Україні

Таким чином, за результатами теоретичного узагальнення можна дійти до висновку, що кредитоспроможність підприємства – це здатність позичальника при певних умовах кредитування у повному обсязі і у визначеній кредитною угодою строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Враховуючи обмежені власні фінансові ресурси для більшості підприємств проблема отримання кредиту стає однією з найважливіших не лише з позицій поточної діяльності, але й перспектив подальшого їх розвитку. Без кредиту неможливе нормальне функціонування товарного виробництва. Кре-

дит – це економічні відносини між юридичними та фізичними особами і державою з приводу мобілізації, нагромадження і перерозподілу тимчасово вільних коштів, на засадах повернення, терміновості та платності. Між сторонами кредитної угоди виникають певні економічні відносини. У них завжди бере участь не менш як дві сторони: позичальник – той, хто бере кредит, і кредитор – той, хто передає вартість у грошовій чи натуральній формі в кредит. Ці сторони виступають суб'єктами кредитної угоди.

Загалом, під кредитуванням розуміють сукупність механізмів реалізації кредитних відносин, в яких метою кредитора є одержання прибутку (відсотків), а метою позичальника – задоволення потреби у додаткових грошових ресурсах. Основними кредиторами у ринковій економіці можуть бути банки, спеціальні кредитні установи, підприємства.

В процесі кредитування реалізуються функції кредиту. Перерозподільна функція кредиту полягає в тому, що тимчасово вільні грошові кошти деяких підприємств, організацій і населення, а також Державного бюджету, що зберігаються в банку, перерозподіляються банками за умови повернення між підприємствами і господарюючими суб'єктами, яким не вистачає власних коштів для нормального виробничого процесу. Контрольна функція кредиту виявляється в процесі його реалізації з вище перерахованих функцій, тобто в процесі перерозподілу кредитних ресурсів, контролю за їх цільовим та ефективним використанням при видачі кредиту на різні платежі і т.д., сприяючи тим самим збільшенню ефективності виробництва.

У зарубіжній та вітчизняній банківській практиці кредитоспроможність позичальника завжди була і залишається одним з основних критеріїв визначення доцільності встановлення кредитних відносин з клієнтом. Кредитоспроможність – це наявність у позичальника передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

Проблема ризику дефолту по кредитах є однією з найбільш важливих для комерційних банків. Адже при видачі кредиту банк намагається придбати

вигідний актив, але в той же час приймає на себе ризик того, що позичальник може виявитися неплатоспроможним, тобто не зможе або не захоче покрити суму боргу і відсотків за час. Існує поняття «кредитний ризик». Кредитний ризик – це ризик виникнення збитків від кредитної діяльності, тобто ризик того, що позичальник своєчасно і в повному обсязі оголосить дефолт по кредиту, який він чи вона отримав від банку, в силу певних обставин, головним чином через поганий фінансовий стан. Невиплата кредитів тягне за собою погіршення фінансового стану як комерційного банку, так і позичальників.

У сучасних умовах будь-який банк при наданні позик стикається з необхідністю оцінювати кредитоспроможність позичальників. Ця процедура є обов'язковою, і її результати суттєво впливають на результати спеціальних кредитних договорів, загалом на ефективність кредитної діяльності банку. Для позичальника також важливо оцінити кредитоспроможність, оскільки результат залежить від того, скільки буде надано позика і в цілому чи буде вона надана.

Метою аналізу кредитоспроможності є оцінка результатів фінансової діяльності позичальника, на основі якої кредитор приймає рішення щодо можливості надання кредиту або припинення кредитних відносин із клієнтом. Як відомо, основою самостійності і незалежності підприємства є його власний капітал. Але слід враховувати, що фінансування за рахунок власних коштів не завжди є вигідним для підприємства. Окрім того, якщо ціни на фінансові ресурси невисокі і підприємство може забезпечити більш високий рівень віддачі на вкладений капітал, то, залучаючи у власний оборот позикові кошти, воно, тим самим, підвищує рентабельність власного капіталу.

Погіршення фінансового стану підприємства, яке супроводжується зростанням його заборгованості збільшує ризики зриву платежів та зобов'язань, приведе до припинення будь-яких виплат і згорання діяльності невдалого суб'єкта ринку. Іншими словами, виникає ризик банкрутства, пов'язаний насамперед із незадовільною структурою капіталу підприємства,

оптимізація якої є одним із головних завдань фінансового менеджменту в сучасних умовах [21].

Реальні висновки і пропозиції, засновані на результатах аналізу кредитоспроможності позичальників, дозволяють уникнути необґрунтованих ризиків при проведенні кредитних операцій. Точність оцінки важлива для позичальника, оскільки від неї залежить рішення про видачу кредиту і його можливої суми. Банкам необхідно застосовувати таку систему оцінки клієнтів, при якій втрати у випадку неповернення кредиту виявилися б мінімальними. Її складові наведено на рис. 1.2.

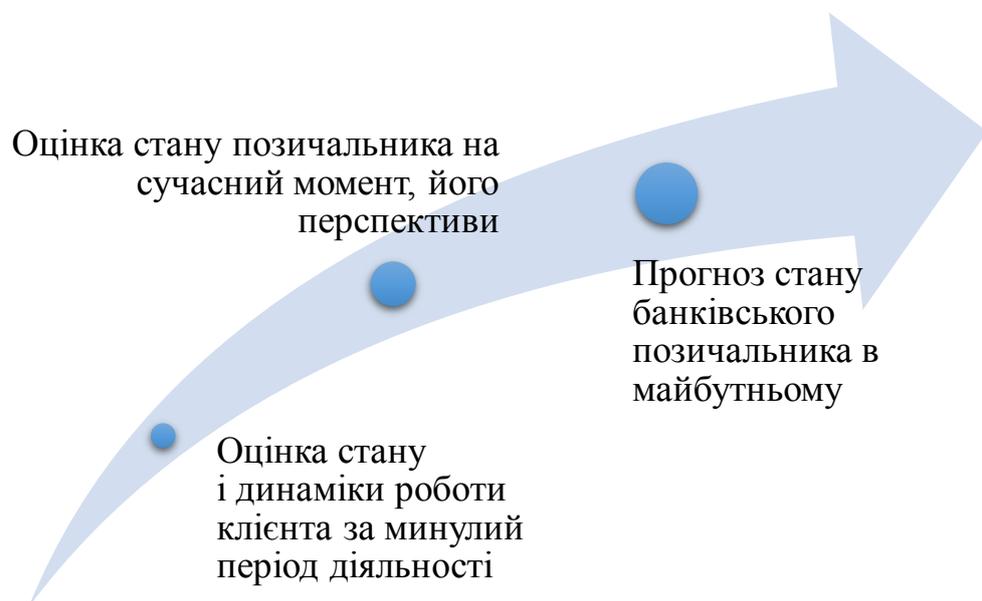

Рис. 1.2. Складові процесу оцінювання кредитоспроможності підприємства

Початковим етапом в оцінці можливостей потенційного клієнта, який бажає отримати кредит, є визначення банком можливості позичальника повернути основну суму кредиту в обумовлений час і сплатити відсотки за користування ним.

Кредитоспроможність безпосередньо пов'язана з фінансово-господарським станом підприємства – сукупністю характеристик, що розкривають його забезпеченість фінансовими ресурсами, потрібними для ефектив-

ного функціонування, ефективність використання власних і залучених ресурсів, фінансово-господарські зв'язки з іншими суб'єктами господарської діяльності, рентабельністю, платоспроможністю, фінансову стійкість і ділову активність.

З огляду на фінансову оцінку кредитоспроможності підприємства потрібно добре вивчити фінансовий стан позичальника, ліквідність його балансу, ефективність виробництва і використання основного й оборотного капіталу. Для цього застосовується бухгалтерська, статистична і фінансова звітність позичальника, матеріали минулих перевірок, прогнози фінансового стану клієнта протягом повного періоду користування позичкою [24].

Фінансовий стан підприємства залежить від багатьох чинників, для прикладу, виду діяльності, ефективності управління підприємством, виду використовуваних ресурсів, кон'юнктури ринку, загальної економічної ситуації у країні та ін. Від наведених та деяких інших факторів залежить також кредитоспроможність підприємства чи банку, коли він є позичальником. Фінансово-господарський стан підприємства може бути стійким, дуже добрим; недостатньо стійким, задовільним; нестійким, сумнівним; кризовим, незадовільним.

За результатами огляду наукової літератури виявлено, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення системи показників, яка б всебічно і однозначно характеризувала кредитоспроможність підприємства, дозволяла б надійно оцінювати його фінансовий стан, гудвіл, якість управління і взагалі вміння розраховувати кредитні зобов'язання позичальника банку.

Таким чином, розширення самостійності у діяльності господарюючих суб'єктів, поява нових форм власності підвищує ризик неповернення кредиту і потребує ретельного оцінювання кредитоспроможності при вирішенні питання про можливість та умови кредитування. Цей процес тісно пов'язаний з фінансовим аналізом основних показників діяльності підприємства і потребує формування чіткого алгоритму моніторингу фінансового стану підприємства-позичальника.

1.2. Інформаційне забезпечення фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства

Банк, небанківська фінансова установа чи підприємство, яке виступає в якості кредитора, при наданні позик стикається з необхідністю оцінювати кредитоспроможність позичальників. Ця процедура є обов'язковою, і її результати суттєво впливають на результати спеціальних кредитних договорів, загалом на ефективність кредитної діяльності банку. Для позичальника також важливо оцінити кредитоспроможність, оскільки результат залежить від того, скільки буде надано позика і в цілому чи буде вона надана.

У сучасних нестабільних кризових умовах процес надання кредиту пов'язаний із дією численних чинників кредитного ризику. Важливу роль в процесі кредитування відіграє об'єктивна оцінка кредитоспроможності позичальника, яка забезпечить мінімізацію ризику кредиту.

Процес оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника включає в себе ряд обов'язкових етапів, на кожному з яких важливу роль відіграє інформаційне забезпечення для розрахунку системи показників, котрі характеризують фінансовий стан позичальника. Інформацію про фінансовий стан підприємства для оцінки кредитоспроможності можна отримати з різних джерел (рис. 1.3).

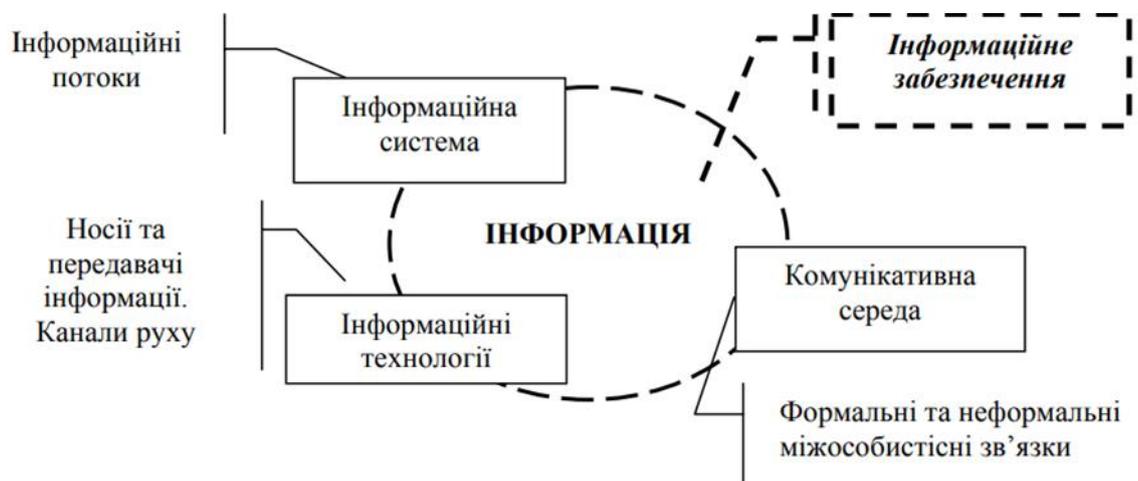

Рис. 1.3. Інформаційне забезпечення фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства

При оцінці кредитоспроможності позичальника багато що залежить від наявності інформації про його минулий та теперішній стан. В цілому облікову систему організації доцільно представити певним чином як упорядковану систему процедур та підпорядковану внутрішньому регламенту систему процедур визначення, збору, вимірювання, реєстрації та обробки інформації про майно у власності підприємства, джерела його формування, фінансові і господарські операції організації, про витрати і результати господарської діяльності, а також передачі цієї інформації менеджерам (керівництву), які здійснюють контроль і приймають управлінські рішення.

Основні завдання проведення аналізу фінансового стану позичальника в контексті оцінки його кредитоспроможності наведено на рис. 1.4.

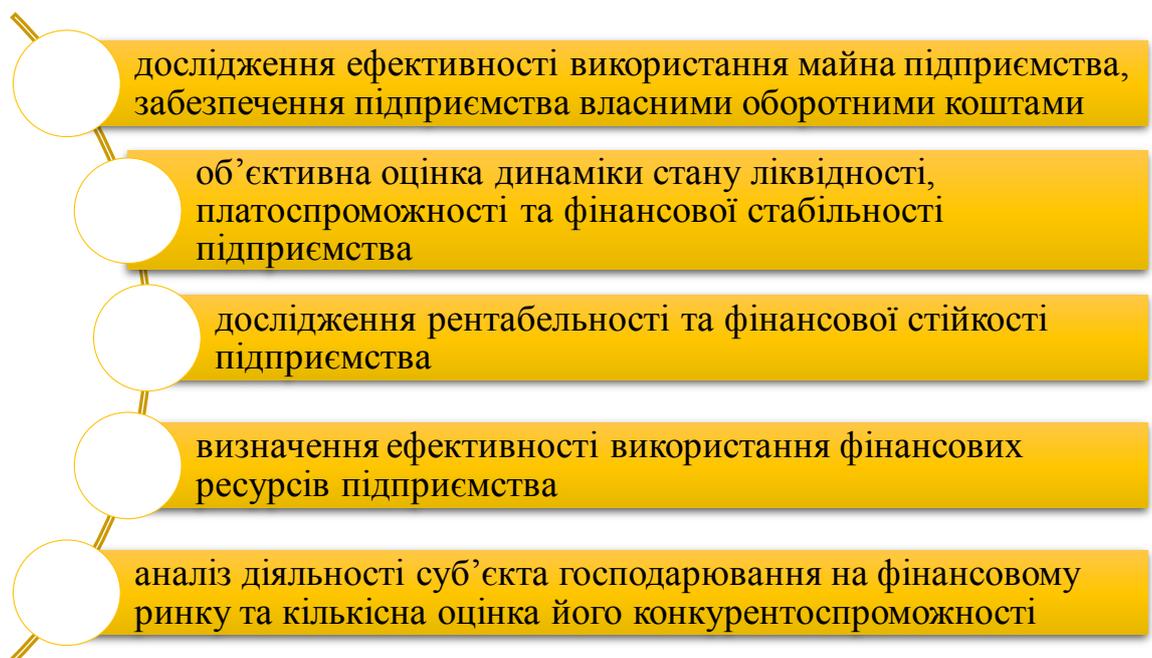

Рис. 1.4. Основні завдання аналізу фінансового стану підприємства-позичальника в контексті оцінки його кредитоспроможності

Найдоступнішим джерелом інформації визначення ключових показників, необхідних для фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника для кредитора можуть бути форми річної фінансової звітності, що відповідають міжнародним стандартам та обов'язково оприлюднюються

суб'єктами господарювання, тобто є у вільному доступі для будь-якого кредитора.

У західній практиці у випадку, коли позичальник звертається у банк не вперше, є кредитна історія, яка є підставою для рішення банку про можливість надання йому кредиту. У разі першого звернення позичальника до банківської установи, іноземні банки звертаються до послуг спеціалізованих інформаційних агентств для отримання необхідної інформації про клієнта. У вітчизняній практиці банки обмежені власними можливостями і змушені звертатися за допомогою до служби безпеки банку або неофіційних джерел інформації.

Загалом, інформаційне забезпечення фінансової оцінки кредитоспроможності можна групувати за різними ознаками, основні з яких наведено на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Види інформаційного забезпечення оцінювання кредитоспроможності підприємства

Інформація про фінансовий стан позичальника, господарську діяльність, цілі кредитного проекту і т.д. як правило є загальнодоступною. Засобами масової інформації є: анкети і запити клієнтів, протоколи переговорів,

фінансова звітність і баланс підприємства, установчі документи, техніко-економічні обґрунтування, дані про кредитоспроможність гарантів чи поручителів, експертні оцінки вартості застави тощо. Якість такої інформації досить висока і безпосередньо залежить від класифікації і компетенції управління позичальника і кредитного департаменту банку. Надаючи споживчі кредити банк може вимагати від позичальників даних про своєчасність оплати за комунальні послуги, судимість, працевлаштування тощо.

Поряд із попереднім джерелом інформація може бути отримана не особисто від клієнта, а, для прикладу, в архіві банку. З точки зору змісту, така інформація може бути зовнішньою і внутрішньою. Її особливістю є те, що матеріали формуються, обробляються, контролюються і зберігаються безпосередньо в банківських установах. Це дані про:

- історію відносин з клієнтами у процесі проведення банківських операцій, проблеми і порушення, їх причини та періодичність, сферу впливу, об'єкти уваги і зв'язків із кримінальною сферою;
- зміни у політичній, макроекономічній ситуації в країні;
- соціокультурні чинники тощо.

Носіями інформації є: кредитні історії, досьє клієнтів, рекомендації професійних зовнішніх і внутрішніх консультативних служб, висновки служби безпеки банку, матеріали для моніторингу поточних рахунків клієнтів, відгуки, висновки і прогнози аналітичних відділів банку. Якість такої інформації може бути досить високою, але це залежить від тривалості ретроспективи, організованості позичальників, компетентності співробітників служби безпеки банку і аналітичних відділів, а також повноти інформації та правильного використання інформаційних технологій [36].

Широко використовується класифікація інформації на офіційну (формальну) і неформальну. Офіційна інформація може бути як зовнішньою, так і внутрішньою. До зовнішніх джерел, крім нормативно-правових актів НБУ і документів суб'єктів господарювання, враховують міжнародні стандарти фінансової звітності та Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Внут-

рішні джерела, як внутрішню методична база банку, комерційні документи банку і акти ревізій (перевірок).

У контексті формування інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника є значна кількість невирішених проблем. Узагальнені проблеми інформаційного забезпечення і запропоновані напрями їх вирішення наведені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Проблеми інформаційного забезпечення оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника

№ з/п	Проблема інформаційного забезпечення	Шлях вирішення
1.	Неповнота джерел інформації, що не дає можливості зробити обґрунтовані висновки про можливість надання кредитних ресурсів	Розробка чіткого переліку інформаційного забезпечення, необхідного для оцінки кредитоспроможності, використання даних зовнішнього аудиту підприємств
2.	Недостовірність інформації	Ретельно виробляти перелік якісних характеристик позичальника, для мінімізації можливості їх неоднозначної інтерпретації
3.	Недостатня класифікація персоналу підприємства, що викликає помилки оформленні первинної документації, у веденні бухгалтерського обліку, складанні звітності та розрахунках податків	Використання даних внутрішнього аудиту підприємства та зовнішнього аудиту
4.	Відсутність єдиного інформаційного поля – «кредитних» баз даних	Створення єдиної інформаційної бази про позичальників
5.	Нестабільність нормативно-законодавчої бази, яка зачіпає бухгалтерську, податкову, інвестиційну та інші сфери, погіршують порівнянність за різні часові періоди	Вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання і банківських установ

Вирішення зазначених проблем сприятиме зниженню кредитного ризику, чіткій структуризації зовнішньої і внутрішньої інформації, підвищенню ефективності функціонування банківських установ.

Однією із значних проблем можна визначити недостовірність інформації. Це може бути обумовлено рядом причин об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Серед об'єктивних причин, які викликані відхиленням інформації від реальності, є неможливість точного визначення ступеня фізичного і морально-

го зносу основних засобів, рівня ризику зниження біржової вартості портфеля цінних паперів, знецінення майна через інфляцію. Суб'єктивними причинами отримання неточної інформації є навмисне спотворення внутрішньої і зовнішньої інформації від її укладачів, з метою обману користувачів стосовно фінансової стабільності і прибутковості діяльності господарюючого суб'єкта.

Крім того, нестабільність нормативно-законодавчої бази, яка зачіпає бухгалтерську, податкову, інвестиційну та інші сфери, погіршують порівнянність даних за різні періоди часу. Для розгляду кредитної заявки в банк, крім бухгалтерської звітності компанії надають бізнес-план і техніко-економічне обґрунтування використання кредиту. На жаль, в даний час на багатьох підприємствах не вистачає фахівців з достатнім рівнем класифікації і професійної підготовки, здатних якісно розробити такі документи, які згодом можуть стати причиною відмови у видачі кредиту.

Необхідність оперативного отримання достовірної інформації про конкретну юридичну особу, зумовила створення спеціальних бюро, що займаються формуванням банку бази даних минулих та теперішніх позичальників банків. У той час, тільки на основі комплексного вивчення і оцінки даних різних джерел інформації аналітик може зробити обґрунтовані висновки про можливість надання кредитних ресурсів.

1.3. Методичні підходи до оцінювання кредитоспроможності підприємства

Сучасні підходи до методології аналізу кредитоспроможності позичальників базуються на комплексному застосуванні кількісних і якісних показників, тобто фінансових і нефінансових критеріїв. Мета аналізу кредитоспроможності – оцінка результатів фінансової діяльності позичальника, на основі якої кредитор приймає рішення щодо можливості надання кредиту або припинення кредитних відносин із клієнтом.

Оскільки поняття кредитоспроможності підприємства тісно пов'язане й впливає з його фінансового стану, існують різні методичні підходи до ви-

значення кредитоспроможності. Деякі експерти по кредитоспроможності часто ототожнюють її з оцінкою фінансового стану. Інші вважають, що існують загальні показники, які використовуються для оцінки як фінансового стану, так і кредитоспроможності, і є показники, які характеризують або тільки кредитоспроможність, або тільки фінансовий стан (рис.1.6).

Рис. 1.6. Взаємозв'язок оцінки фінансового стану й оцінки кредитоспроможності

Вважаємо, що процес оцінювання кредитоспроможності має бути комплексним і включати врахування всіх умов, що її визначають (рис. 1.7). Рішенням проблеми врахування всіх умов, що визначають кредитоспроможність підприємства-позичальника, є розробка і використання надійних методів, які дозволять банку найбільш реалістично оцінити кредитоспроможність позичальників.

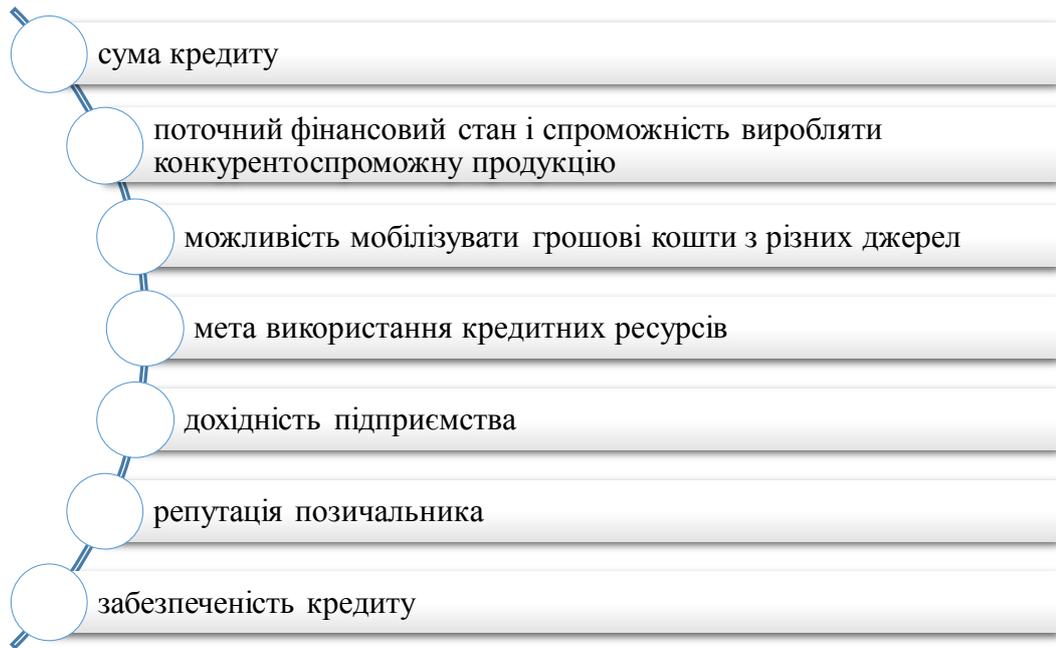

Рис. 1.7. Комплекс умов, що визначають кредитоспроможність підприємства-позичальника

Існує велика кількість показників та методів фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства, що відрізняються за складом та кількістю використовуваних показників. Існуючі методи зазвичай базуються на одному з двох принципів:

- оцінка фінансового стану базується на системі показників;
- оцінка фінансового стану базується на єдиному консолідованому показнику.

За першим принципом для загального огляду фінансового стану певні коефіцієнти аналізуються в динаміці та порівнюються із середніми показниками для всієї галузі чи для подібних підприємств. Оцінка фінансового стану ґрунтується на єдиному консолідованому показнику, який встановлює поріг, з яким порівнюється фактичний. Складений індекс визначається на основі індивідуальних показників, і кожен метод пропонує свої власні показники, які об'єднуються в загальне значення різними методами.

Методи аналізу і система показників кредитоспроможності потенційного позичальника, який використовується комерційними банками, різнома-

нітні. Західні банки активно проводять рейтингові (бальні) системи оцінки, створені банками на основі емпіричного підходу з використанням регресійного математичного або факторного аналізу. Ці системи використовують історичні дані про банківську діяльність «добрі», «надійні» і «неблагополучні» кредити і дозволяють визначити критеріальний рівень оцінки позичальників. Етапи рейтингової оцінки кредитоспроможності представлено на рис. 1.8.

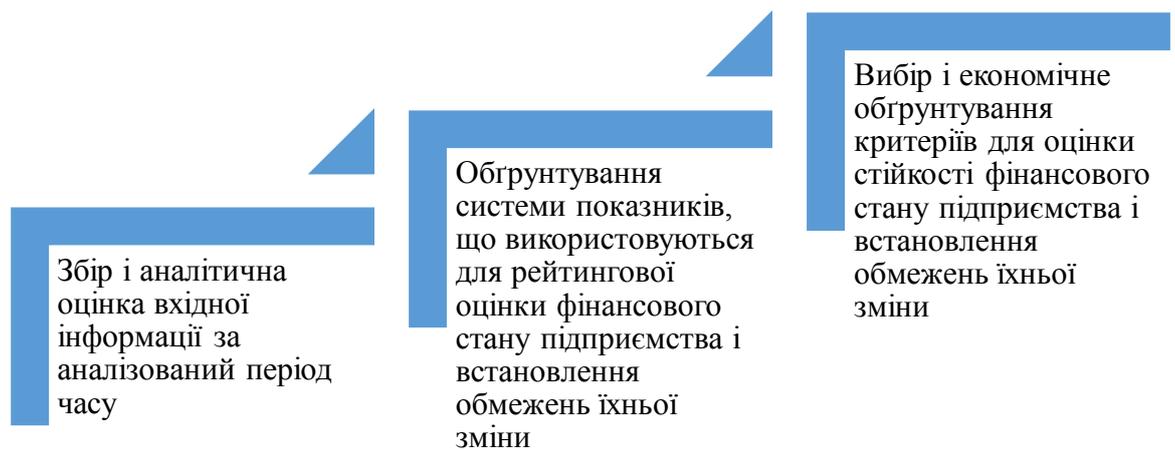

Рис. 1.8. Послідовність рейтингового оцінювання кредитоспроможності підприємств

Показник рейтингу може бути надійним критерієм порівняльної оцінки діяльності різних підприємств і їх підрозділів, конкурентоспроможності їхньої продукції, показник ефективності раніше прийнятих управлінських рішень, основою вибору можливих варіантів розвитку виробництва, критеріїв інвестиційної привабливості різних господарських об'єктів, помічник у виборі банківської установи надійний діловий партнер. Перевага рейтингової (бальної) моделі є її простота: достатньо розрахувати фінансові коефіцієнти і зважити їх, щоб визначити клас позичальника.

Оцінка кредитоспроможності підприємства може бути представлена у вигляді покрокового дослідження, яке характеризує: рівень управління бізнесом; характер договору і характеристику зовнішнього середовища, в якій

працює позичальник; кредитна історія клієнта; конкурентоспроможність клієнта, його продукції; фінансове становище клієнта; безпеку договору (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Етапи дослідження оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника за методами рейтингових оцінок

Етап	Предмет дослідження	Об'єкт дослідження
Рівень менеджменту підприємства	Рейтингова оцінка показників стану активів прибутковості діяльності підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – організаційна структура; – досвід і компетентність керівництва позичальника; – якість оформлення; – якість оформлення документації; – додержання законодавства; – участь керівництва в пайовому капіталі
Характер угоди та характеристика зовнішнього середовища	Регіональні та галузеві фактори	<ul style="list-style-type: none"> – галузь та характер діяльності позичальника; – питома вага обсягів виробництва даного підприємства в загальному обсязі ринку; – географія діяльності підприємства; – клієнти та позичальником
Оцінка кредитної історії	Попередня кредитна історія	<ul style="list-style-type: none"> – виключно історія відносин конкретного банку з даним позичальником – досвід відносин всіх банків кредиторів з даним позичальником;
Конкурентоздатність клієнта, його продукції	Аналіз маркетингу підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – техніко-економічне обґрунтування; – бізнес-план
Аналіз фінансового стану позичальника	Аналіз фінансового стану підприємства в динаміці за даними фінансової звітності	<ul style="list-style-type: none"> – структура активів та пасивів; – грошові потоки позичальника; – фінансова стійкість позичальника; – ефективність діяльності позичальника; – забезпеченість угоди
Забезпеченість угоди	Прогноз надходження та використання грошових потоків підприємства залежно від видів діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – надходження від операційної діяльності; – надходження від фінансової діяльності; – надходження від інвестиційної діяльності

Однією із модифікацій рейтингу є кредитний скоринг (credit scoring) – техніка, яка широко використовується в західних банках. Модель оцінки може бути використана для оцінки вже наданого кредиту (тобто ступінь ймовірності порушення умов кредитного договору) і для відбору потенційних по-

зичальників. Скорингова модель використовується як для ділових підприємств (бізнесу), так і для індивідуальних позичальників. Методика кредитного скорингу біла вперше запропонована американським економістом Д. Дуган для відбору позичальників. Він виділи групу факторів, які на його думку, дають змогу з достатньою достовірністю визначити ступінь кредитного ризику при забезпеченні споживчої кредитної позики тому чи іншому позичальнику. Метод оцінки дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит в присутності клієнта. На сьогоднішній день найбільш поширеними видами скорингової оцінки є: експертний, аплікаційний, статистичний, поведінковий, фондовий (табл.1.4)

Таблиця 1.4

Види скорингової оцінки кредитоспроможності підприємства

№ з/п	Види скорингової оцінки	Опис системи скорингової оцінки
1	Експертний скоринг	Система, яка була побудована експертним шляхом для більш якісного оцінювання клієнтів до прийняття рішення.
2	Аплікаційний скоринг	Система, розрахована на оцінювання клієнтів під час заповнення анкети.
3	Статистичний скоринг	Система, яку можна побудувати лише за умови наявності значного масиву даних, з метою отримання прогнозів на майбутнє.
4	Поведінковий скоринг	Система, розрахована на оцінювання подальшої поведінки вже існуючих клієнтів.
5	Фондовий скоринг	Система, спрямована на боротьбу з клієнтами комерційного банку, які не повертають кредит.

Серед методів і моделей оцінки кредитоспроможності позичальників банківських установ, які застосовуються вітчизняними банками, можна виділити такі групи:

1) класифікаційні (статистичні методи оцінки), до котрих належать бальні системи оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств (статистичної оцінки, заснованої на MDA – Multiple Discriminate Analysis – множинному дискримінантному аналізі);

2) моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто котрі базуються на експертних оцінках аналізу економічної

доцільності надання кредиту «правила 6 С», CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.).

Основні методи і моделі фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника систематизовано на рис. 1.9.

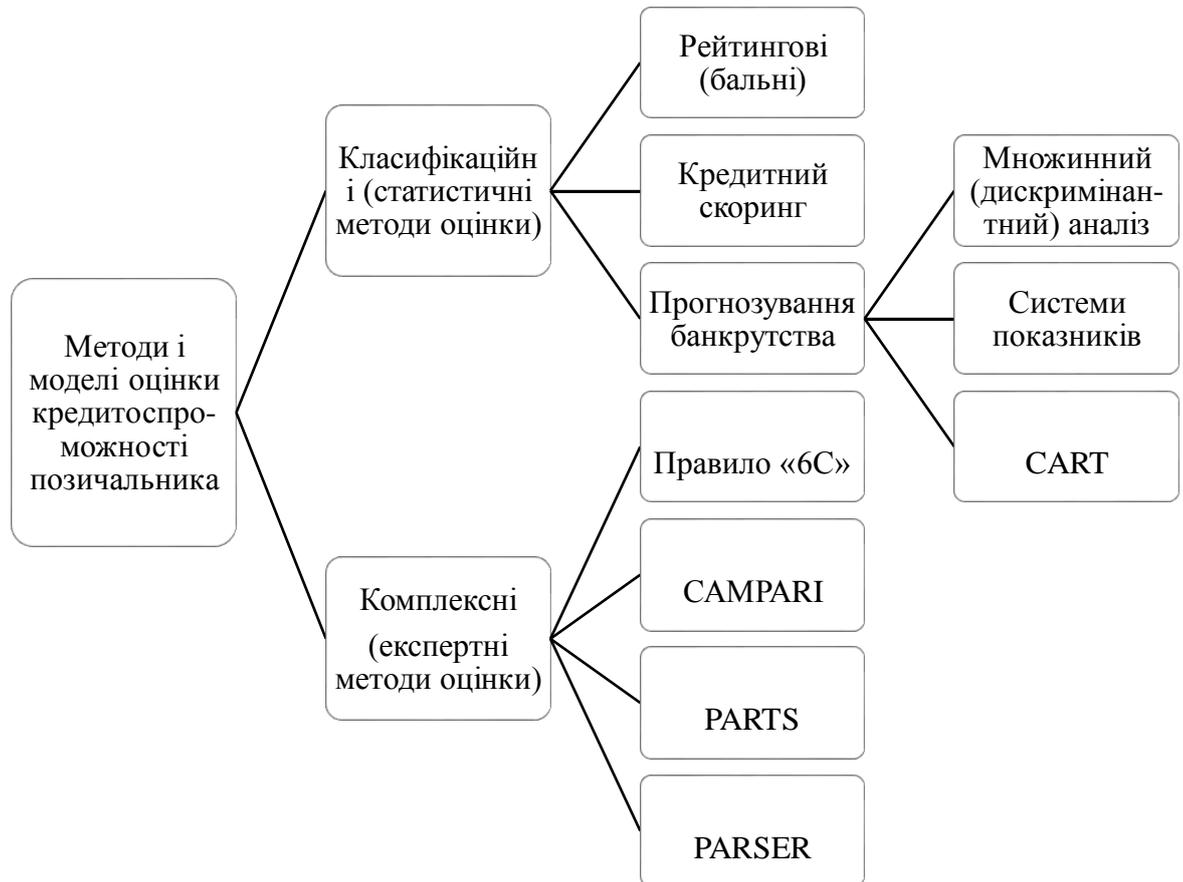

Рис. 1.9. Систематизація методів і моделей фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства

Як видно з рис. 1.8 та результатами опрацювання наукової й практичної літератури робимо висновок, що єдиної системи оцінки кредитоспроможності позичальника не існує. Кожен кредитор (банк, фінансова установа, підприємство) розробляє кращий метод оцінки кредитоспроможності для своїх клієнтів. В Україні всі комерційні банки мають свої власні методи оцінки кредитоспроможності позичальника, які засновані на одній з існуючих моделей.

Метою оцінки кредитоспроможності позичальника для банківської установи є уникнення кредитних ризиків від неповернення кредиту, а для позичальника – отримання кредиту на найвигідніших умовах. Результатом систематично неправильної оцінки кредитоспроможності позичальників може бути погіршення якості кредитного портфеля банку, що, крім того, тягне за собою необхідність в надмірних резервах.

Прогнозні моделі одержуються за допомогою статистичних методів і використовуються для оцінки якості потенційних позичальників. При множинному дискримінантному аналізі (МДА) використовується дискримінантна функція (Z), що враховує деякі параметри (коефіцієнти регресії) і фактори, що характеризують фінансовий стан позичальника (у тому числі фінансові коефіцієнти). Коефіцієнти регресії розраховуються в результаті статистичної обробки даних по вибірці фірм, які або збанкрутували, або вижили протягом певного часу. Якщо Z -оцінка фірми знаходиться ближче до показника середньої фірми-банкрута, то за умови подальшого погіршення її становища вона збанкрутує. Якщо менеджери фірми і банк докладуть зусиль для усунення фінансових труднощів, то банкрутство, можливо, не відбудеться. Таким чином, Z -оцінка є сигналом для запобігання банкрутства фірми.

Для використання множинних дискримінантного аналізу потрібна досить репрезентативна вибірка підприємств, диференційованих за галузями та розмірами. Складність полягає в тому, що всередині галузі не завжди можна знайти достатню кількість компаній, які збанкрутували, щоб розрахувати коефіцієнт регресії.

Прикладом такої модельної класифікації є «модель Зета» (Zeta model), яку іноземні банки використовують в кредитному аналізі. Модель використовується для оцінки ймовірності банкрутства ділової фірми. Значення ключового параметра « Z » визначають за допомогою рівняння, чий змінні відображають деякі ключові характеристики аналізованої фірми – її ліквідність, швидкість обороту капіталу і т.д. Якщо для цієї компанії коефіцієнт перевищує певне задане значення, то фірму зараховують до категорії надійних, а

коли одержаний коефіцієнт нижче критичної позначки, то, згідно з позицією авторів моделі, фінансовий стан такого підприємства сумнівний і не рекомендується видавати їм кредит.

Також, у світовій практиці для оцінки кредитоспроможності позичальника застосовують такі підходи, як моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту, такі як PARSER і CAMPARI.

Таблиця 1.5

Розшифрування методик PARSER та CAMPARI, які використовуються для оцінки кредитоспроможності підприємства

PARSER	CAMPARI
<p>P - Person - Інформація про особу позичальника та його репутація; A - Amount - обґрунтування необхідної суми кредиту; R - Repayment - можливості погашення; S - Security - оцінка забезпечення; E - Expediency - доцільність кредиту; R - Remuneration - винагорода банку (процентна ставка) за ризик надання кредиту.</p>	<p>C (character) - характеристика клієнта; A (ability) - здатність до погашення позики; M (margin) - маржа (дохідність); P (purpose) - мета кредиту; A (amount) - розмір позики; R (repayment) - умови погашення позики; I (insurance) - страхування ризику непогашення позики.</p>

Для визначення кредитоспроможності клієнтів банку проводяться оцінки ризикованості та класифікації кредитів широке практичне застосування має модель CART. Це непараметрична модель, основними перевагами якої є можливість широкого застосування, доступність для розуміння і незначна складність розрахунків, хоча при побудові таких моделей використовують складні статистичні методи. Одна така модель називається «рекурсивна розбивка» запропонована М. Фрідменом, Е.І. Альтманом і Д. Као. Принцип аналізу цієї моделі полягає в тому, що компанії-позичальники поділяються на «гілки» в залежності від значень обраних фінансових коефіцієнтів, кожна «гілка» дерева, в свою чергу, ділиться на «гілки» згідно інших коефіцієнтів.

Відповідно до порогового значення показника здійснюється поділ підприємств на підприємства, які потенційно можуть стати банкрутами, і ті, хто має достатньо стабільне фінансове становище.

Аналіз існуючих наукових досліджень, присвяченим даним методам, дозволяє сформувавши базовий список їх недоліків і переваг (табл.1.6).

Таблиця 1.6

Переваги та недоліки методів оцінки кредитоспроможності

Методика	Сутність методики	Переваги	Недоліки
Класифікаційні (статистичні методики)	Оцінюються всі показники, які характеризують кредитоспроможність позичальника. Ці показники можуть бути проаналізовані, як в даний момент, та і за певний період (в динаміці)	Широка вживаність та об'єктивність	Необхідність наявності значного масиву вихідних даних. Метод не враховує слабоформалізовані якісні чинники кредитоспроможності та умов кредитування. Неможливість застосування до умов української економіки.
Комплексний аналіз	Визначається значимість кожного з показників кредитоспроможності позичальника (значимість визначається в балах)	Дозволяє швидко і з мінімальними витратами праці обробити великий обсяг кредитних заявок окремих фізичних осіб, суттєво зменшуючи за рахунок цього рівень операційних банківських витрат, пов'язаних з кредитною діяльністю	Використання цього методу пов'язане із деякими складностями: бальні системи оцінки кредитоспроможності клієнта повинні бути статично ретельно вивірені і вони вимагають постійного оновлення інформації, що може бути коштовним для банку. Тому невеликі банки, як правило, не розробляють власних моделей аналізу кредитоспроможності клієнтів через високу вартість їх підготовки і обмежену інформаційну базу. До того ж стандартний характер цих моделей не передбачає врахування специфічних особливостей окремих позичальників.

Указані моделі широко використовуються у зарубіжній банківській практиці. Основною перевагою в межах комплексних моделей аналізу полягає в тому, що значна увага приділяється як кількісним, так і якісним характеристикам позичальника (рис.1.10).

Рис. 1.10. Показники оцінки кредитоспроможності позичальника

При цьому основними недоліками комплексних методик оцінки кредитоспроможності позичальника є зосередження в основному на якісні фактори та закладення в основу комплексних моделей експертних думок в деяких випадках можуть мати суб'єктивний характер.

Оцінка кредитоспроможності відіграє важливу роль як для банківської установи, так і для позичальника. Тому Національний банк України розробив нормативні значення та затвердив методику розрахунку основних економічних показників кредитоспроможності, що наведені у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Основні економічні показники кредитоспроможності підприємства

Назва показника	Розрахунок показника	Нормативне значення
1	2	3
Оцінка ліквідності та платоспроможності		
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	<i>Грошові кошти та їх еквіваленти</i> <i>Поточні зобов'язання</i>	$\geq 0,2$
Коефіцієнт поточної ліквідності	<i>Оборотні активи - Запаси</i> <i>Поточні зобов'язання</i>	$\geq 0,5$
Коефіцієнт загальності ліквідності	<i>Оборотні активи</i> <i>Поточні зобов'язання</i>	$\geq 2,0$
Оцінка фінансового стану		
Коефіцієнт маневреності власних коштів	<i>Власний капітал – Необоротні активи</i> <i>Власний капітал</i>	$\geq 0,5$

Продовження табл. 1.7

1	2	3
Коефіцієнт незалежності	<i>Залучені кошти</i> <i>Власний капітал</i>	$\geq 0,5$
Оцінка показників рентабельності		
Коефіцієнт рентабельності активів	<i>Чистий прибуток</i> <i>Активи</i>	$\geq 0,03$
Коефіцієнт рентабельності продажу	<i>Чистий прибуток</i> <i>Обсяг реалізації продукції</i>	≥ 0
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	<i>Чистий прибуток</i> <i>Середня величина власного капіталу</i>	0,1

Якісна оцінка позичальника розробляється національними банками при аналізі всіх елементів кредитспроможності з метою отримання більш повної інформації для прийняття рішення про можливість та умови кредитування. Глибина аналізу залежить від наявності або відсутності в минулому кредитних відносин банку з конкретним позичальником, результатів його фінансово-господарської діяльності, розміру та строків надання кредитів.

Оцінка показника набуває одне зі значень відповідно до параметрів, які є фактичним (розрахованим) значенням показника (коефіцієнта). Зведений показник визначається шляхом складання оціночних значень всіх показників (коефіцієнтів).

З урахуванням значення зведеного показника клас позичальника визначається на основі рейтингової шкали. Залежно від параметрів, в яких знаходиться значення, позичальник відноситься до певного класу: А, В, С, D. Клас позичальника за результатами його фінансового стану визначається з урахуванням рішення про надання кредиту. Якщо рівень забезпечення не відповідає умовам певного класу, клас позичальника зменшується, а в разі першокласної гарантії або гарантії, яка не викликає сумнівів, клас позичальник може бути збільшений. Характеристика класів позичальників – юридичних осіб (у тому числі банків) – подається за результатами оцінки їх фінансового стану (рис.1.11) [3].

Рис. 1.11. Характеристика класів позичальників за рівнем їхньої кредитоспроможності

До класу «А» можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник А, що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній. До класу «Б» можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж «інвестиційний клас», що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній. До класу «В» можуть належати позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник В, який підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній. До класу «Г» належить позичальник/контрагент банку, проти якого порушено справу про банкрутство. А до класу «Д» належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

Оцінка фінансового стану позичальника (контрагента) банки здійснюють під час укладення договору про здійснення кредитної операції, а надалі – з певною періодичністю залежно від статусу позичальника, суми кредиту та рівня його ризику. К.п. - юридичної особи (від 1-9) визначається в залежності від отриманого значення інтегрального показника фінансового стану боржника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале).

Таким чином, до основних методик оцінки рівня кредитоспроможності підприємства належать методика НБУ, Бівера, комплексного фінансового аналізу, аналіз основних груп показників фінансового стану підприємства [49] (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Узагальнена характеристика методик оцінки кредитоспроможності підприємств в Україні

Назва методики	Сутність оцінки
Методика НБУ	Розрахунок інтегрального показника, формула якого залежить від розміру підприємства та галузі функціонування. Встановлення категорії якості кредиту на основі класу та стану обслуговування боргу
Методика Бівера	Віднесення підприємства до категорій (стійке підприємство, за рік до банкрутства, за 5 років до банкрутства) за результатами оцінки відповідних коефіцієнтів
Методика фінансових коефіцієнтів	Визначення кількості балів та віднесення підприємства до 5 класів кредитоспроможності (А, Б, В, Г, Д). Кількість балів визначається залежно від значень фінансових та їх вагомості
Методика аналізу фінансового стану та результатів діяльності підприємства	Аналіз показників ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності

Кредитні операції банків є найбільш прибутковими операціями банку, але також і найбільш ризикованими. Оцінка кредиту є важливим фактором, Проаналізувавши вищенаведені методи оцінки кредитоспроможності позичальника, можна зробити висновок, що єдиного досконалого методу не існує. Кожен з методів має свої переваги і недоліки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПРАТ «ОБОЛОНЬ»

2.1. Характеристика активів та пасивів підприємства

Дослідження кредитоспроможності підприємства проводилося на матеріалах ПрАТ «Оболонь» – найбільшого підприємства пивоварної галузі національної економіки України за обсягами виробництва та експорту. Основними видами діяльності підприємства є:

- виробництво пива;
- виробництво сидру та інших фруктових вин;
- виробництво безалкогольних напоїв; виробництво мінеральних вод та інших вод в пляшках;
- оптова торгівля напоями;
- складування і зберігання;
- збір, обробка та розподілення води.

Структура корпорації «ОБОЛОНЬ» формувалася довгі роки під впливом стратегії розвитку, що направлена на диверсифікацію виробництва, перехід на сировину власного виробництва, інноваційний підхід, абсолютну екологічну безпеку та повну соціальну відповідальність. Корпорація «ОБОЛОНЬ» об'єднує 10 підприємств по всій Україні. Загалом у корпорації працює майже 4 тисячі людей.

Головним підприємством у корпорації «ОБОЛОНЬ» ПрАТ «Оболонь», що займається виробництвом пива, безалкогольних напоїв, мінеральної води, сушка пивної дробини. Підприємство зареєстроване на адресою: вул. Богатирська, 3, м. Київ, Україна. З моменту заснування підприємство стабільно працює і здійснює позитивний внесок в розвиток суспільства на всіх своїх ринках.

Фінансовий аналіз є важливим інструментом при оцінці ефективності діяльності будь-якого підприємства. У даній роботі ми застосуємо його підвиди, а саме вертикальний, горизонтальний, порівняльний та коефіцієнтний аналіз на початковому етапі фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства, котрий передбачає аналіз активів та пасивів суб'єкта господарювання.

Дослідження активів підприємства полягає у використанні аналітичних прийомів, зосереджених на визначення загального обсягу коштів, що перебувають у його розпорядженні, їх структури та динаміки в аналітичному періоді. Показники динаміки і структури активів підприємства досліджують шляхом горизонтального і вертикального аналізу даних балансу.

Горизонтальний (часовий) аналіз полягає в порівнянні абсолютних значень статей активів балансу за два або більше суміжних періодів, зазвичай на початок і кінець місяців, кварталів, років. Порівняння можуть бути зроблені:

- шляхом визначення відхилення показників в абсолютному вираженні, тобто на скільки порівнювальне значення більше або менше того, з якими вони порівнюють, і розрахунку абсолютної швидкості динаміки;
- за допомогою відносних показників, тобто в кому відсотковому відношенні (в разі) порівняльне значення більше або менше, визначеного для бази порівняння, і яка середня швидкість зміни значення показника [25].

Вертикальний аналіз – це структурний аналіз абсолютних значень бухгалтерського балансу, який дозволяє вивчити структуру активів, тобто частку (у відсотках) їх окремих видів в загальному обсязі розділів і баланс в цілому. Перевага даного виду аналізу полягає в можливості порівняння процентної структури показників звітного періоду з іншими, незалежно від зміни їх розміру. Вивчаючи набір показників в різні періоди, ви можете спостерігати, в які об'єкти було інвестовано майно і які зміни відбуваються в його структурі. Структурні зміни дозволяють нам вивчати негативні і позитивні внутрішні зміни, які відбуваються на підприємстві з його активами.

Для вивчення складу і обсягу активів підприємства вони згруповані по економічно однорідним ознакам. Необхідно знати, які види активів є у компанії, який їх стан і призначення, де вони знаходяться і за рахунок яких джерел сформовані. Правильність формування активів підприємства визначає його можливі майбутні доходи і фінансовий стан. Крім того, вартість активів визначає мінімально можливий дохід, яким компанія володіє за певний період і який можна отримати після розрахунків з кредиторами [49].

Для аналізу динаміки змін статей балансу (горизонтальний аналіз) і визначення його структури (вертикальний аналіз) складають агрегований баланс за три роки.

Методика аналізу майна підприємства наступна:

- аналіз структури, динаміки та структурної динаміки майна підприємства;
- аналіз виробничого потенціалу;
- аналіз складу і динаміки необоротних активів та аналіз складу і динаміки оборотних активів;
- аналіз джерел майна підприємства;
- аналіз ефективності використання майна підприємства;
- складання аналітичного висновку аналізу структури та динаміки майна підприємства.

Горизонтальний і вертикальний аналіз активів підприємства наведені в таблиці 2.1.

За результатом аналізу бачимо, що майно підприємства за 2020 р. зменшилося на 298098 тис.грн (6,27%) порівняно з 2019р., у 2021 збільшилася на 224184 тис.грн(5,02%) але все одно менше порівнюючи з 2019 р.

У 2020 р. зменшилася кількість необоротних активів, так само як і оборотних, у цілому кількість впала на 6% та 7% та у 2021 р. навпаки оборотні та необоротні активи зросли на 4% та 5%. Взагалі на підприємстві сума оборотних активів більше а ніж сума необоротних (рис.2.1).

Таблиця 2.1

Агрегований баланс ПрАТ «Оболонь» за 2019-2021 роки

Актив	2019 рік		2020 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зрос- тання, %	2020 рік		2021 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зрос- тання, %
	Сума, тис. грн.	Пи- тома вага, %	Сума, тис. грн.	Пи- тома вага, %	сумі, тис. грн.	пи- то- мій вазі, %		Сума, тис. грн.	Пи- тома вага, %	Сума, тис. грн.	Пи- тома вага, %	сумі, тис. грн.	пи- то- мій вазі, %	
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>
1. Необоротні активи (1095)	2257641	47,46	2103599	47,18	-154042	0,28	93,17	2103599	47,18	2221877	47,44	118278	-0,26	105,62
1.1. Основні засоби і нематеріальні активи (1000+...+1020)	1948458	40,96	1858297	41,67	7082	0,70	125,55	1858297	41,67	1999036	42,69	13595	1,01	139,07
1.2. Довгострокові фінансові інвестиції (1030+1035)	21944	0,46	21944	0,49	0	-0,03	100	21944	0,49	21934	0,46	-10	0,03	99,95
1.3. Відстрочені податкові активи (1045)	191821	4,03	133073	2,98	-58748	1,05	69,37	133073	2,98	156718	3,34	23645	-0,36	117,76
1.4. Інші необоротні активи і довгострокова дебіторська заборгованість (1040+1090)	2098	0,04	207	0,005	-1891	0,035	9,86	207	0,005	12284	0,26	12077	-0,255	5934,29
2. Оборотні активи (1195)	2498964	52,53	2354908	52,81	-144056	-0,28	94,23	2354908	52,81	2460814	52,55	105906	0,26	104,49
2.1. Запаси (1100+1110)	324712	6,82	500226	11,21	175514	-4,39	154,05	500226	11,21	596011	12,72	95785	-1,51	119,14
2.2. Дебіторська заборгованість (1120+1125+1155)	489241	10,28	619499	13,89	130258	-3,61	126,62	619499	13,89	643229	13,73	23730	0,16	103,83
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	1631139	34,29	1200058	26,91	-431081	7,38	73,57	1200058	26,91	1159142	24,75	-40916	2,16	96,59
2.4. Витрати майбутніх періодів (1170)	4001	0,08	5814	0,13	1813	-0,05	145,31	5814	0,13	6635	0,14	821	-0,01	114,12
2.5. Інші оборотні активи (1180+1190)	95	0,002	485	0,01	390	-0,008	510,52	485	0,01	127	0,003	-358	0,007	26,18
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (1200)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього майна (1300)	4756605	100	4458507	100	-298098	100	93,73	4458507	100	4682691	100	224184	100	105,02

Продовження таблиці 2.1

Пасив	2019 рік		2020 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %	2020 рік		2021 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	сумі, тис. грн.	питомій вазі, %		Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	сумі, тис. грн.	питомій вазі, %	
<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Власний капітал (1495)	3079836	64,74	2872187	64,42	-207649	-0,32	93,25	2872187	64,42	2942420	62,83	70233	-1,59	102,44
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (1595)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	41111	0,87	41111	0,87	0
3. Поточні зобов'язання і забезпечення (1695)	1676769	35,25	1586320	35,57	-90449	0,32	94,60	1586320	35,57	1699160	36,28	112840	0,71	107,11
3.1. Короткострокові кредити банків (1600)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2. Кредиторська заборгованість (1605+...+1650)	105636	22,19	1416029	31,76	1310393	9,57	40,47	1416029	31,76	1595216	34,06	179187	2,3	112,65
3.3. Інші поточні зобов'язання (1660+...+1690)	621133	13,05	170291	3,81	-450842	-9,24	27,41	170291	3,81	154892	3,30	-15399	-0,51	90,95
4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (1700)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду (1800)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього капіталу (1900)	4756605	100	4458507	100	-298098	0	93,73	4458507	100	4682691	100	224184	0	105,02

Рис. 2.1. Структурна динаміка активів ПрАТ «Оболонь»

На графіку можна побачити що навіть через зменшення у 2020р. загальної кількості активів різницю між кількістю необоротних і оборотних активів можна назвати стабільною.

В 2019 році в необоротних активах, що становить 47,46 % із всього майна перевищує основні засоби і нематеріальні активи це 36,25 %, а в оборотних активах, що становить 63,21 % перевищує дебіторська заборгованість - 41,04 %.

Відповідно в 2019 році необоротні активи становлять 47,46 % із всього майна, при цьому на підприємстві в цьому періоді мають тільки основні засоби і нематеріальні активи, що дорівнюють також 40,96%. Оборотні активи мають питому вагу 52,53 %, з яких дебіторська заборгованість становить 10,28%.

І в 2020 році необоротні активи становлять 47,18 % із всього майна, при цьому на підприємстві в цьому періоді, так як і в попередньому році, мають тільки основні засоби і нематеріальні активи, що дорівнюють 41,67 %. В оборотних активах, що становить 52,81 % із всього майна перевищує як і в двох попередніх роках дебіторська заборгованість, яка становить 13,89 %.

Отже, з кожним роком сума основних засобів і нематеріальних активів збільшується, при цьому сума оборотних суттєво не змінюється.

За 2020р власний капітал підприємства зменшився на 207649 тис.грн, на 6,75% від попереднього року з 3079836 до 2872187 тис.грн. Таке зменшення власного капіталу є негативним явищем, оскільки в ПАТ «Карлсберг Україна» знизилася кредитоспроможність та фінансова самостійність на ринку. У 2021р показник зріс на 2,44%, з 2872187 до 2942420 тис.грн. Довгострокові зобов'язання протягом 2021 з'явилися на підприємстві у вигляді 41111 тис. грн.

Сума поточних зобов'язань та забезпечень зросла на 112840 тис. грн., або на 7,11% відповідно. Дана зміна обумовлена передусім збільшенням кредиторської заборгованості на 179187 тис. грн., або на 12,65% відповідно, що значить те, що у підприємства збільшується кредитний тягар та ризик штрафних санкцій за несвоєчасну сплату кредиту. Інші поточні зобов'язання зменшились на 9,05 % у 2021р.

По структурі пасиву переважає власний капітал та має зростаючу динаміку (рис. 2.2.). Отже, підприємство ПАТ «Карлсберг Україна» Можемо виділити позитивні та негативні статті балансу ПрАТ «Оболонь».

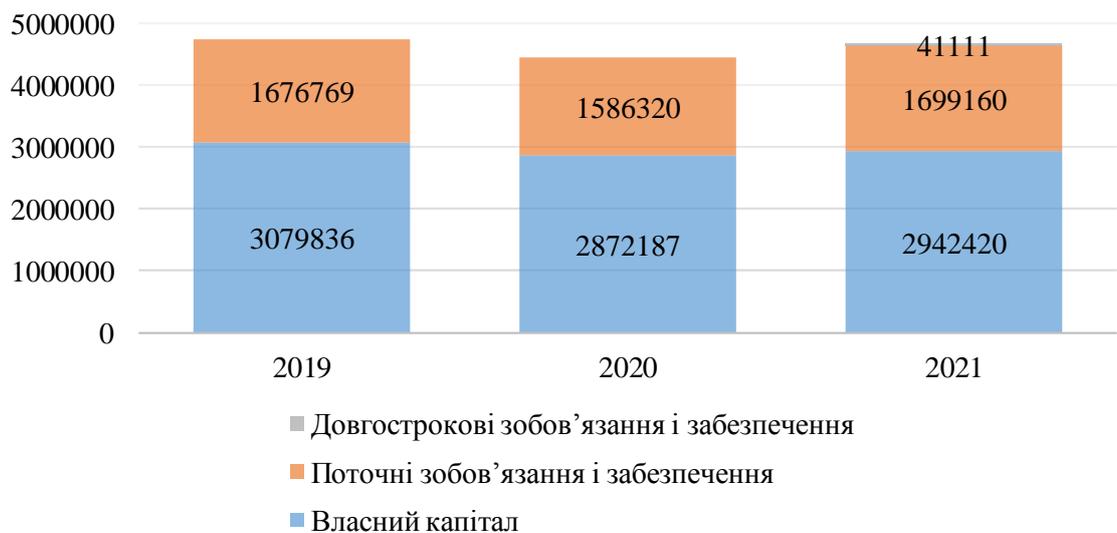

Рис. 2.2. Структурна динаміка пасиву ПАТ «Карлсберг Україна» за 2019-2021 рр., в тис. грн..

Негативні – у 2020 році відбулося зменшення грошових коштів у сумі оборотних активів, а також зменшення грошових коштів та еквівалентів. Дебіторська заборгованість перевищує кредиторську особливо в 2019 році, що є ознакою неефективної політики комерційного кредитування і, як результат, дебітори заборгували більше коштів, ніж підприємство отримала від поставальників. Позитивні – збільшення нерозподіленого прибутку й основних засобів і нематеріальних активів.

Основними складовими власного капіталу є статутний капітал, додатковий і резервний капітал, нерозподілений прибуток. Відомості про розміри статутного і резервного капіталу містяться у статуті підприємства. Показник власного капіталу є одним з головних індикаторів кредитоспроможності підприємства. Він – основа для визначення фінансової незалежності підприємства, його фінансової стійкості та стабільності.

Власний капітал утворюється двома шляхами:

- внесенням власниками підприємства грошей та інших активів;
- накопиченням суми доходу, що залишається на підприємстві.

Величина власного капіталу даного підприємства протягом 2020р. зменшилась на 207 649 тис. грн, або на -6,7 %. Дане зростання є негативним, але причиною цього є зменшення нерозподіленого прибутку. У 2021 же спостерігаємо те, що сума зросла на 70 233 тис. грн. або на 2,44% і означає позитивний результат підприємства. Структуру власного капіталу ПАТ «Карлсберг Україна» в аналізованих 2019-2021 рр. зображено на рис. 2.3.

Зареєстрований капітал є незмінним протягом усіх періодів і складає 1022433 тис. грн. Так як, величина власного капіталу збільшилась, то, відповідно, частка цього показника збільшилась на 2,4 % у 2020р. , та зменшилась на 0,85% у 2021р.

Розмір додаткового капіталу не змінювався, але питома вага змінювалася. Показник складає 54622 тис. грн зростання на 0,2% у 2020р. та зменшення на 0,05% у 2021р. Дана зміна свідчить про те, що підприємство розміщувало свої акції за однією ціною в усіх 3 роках.

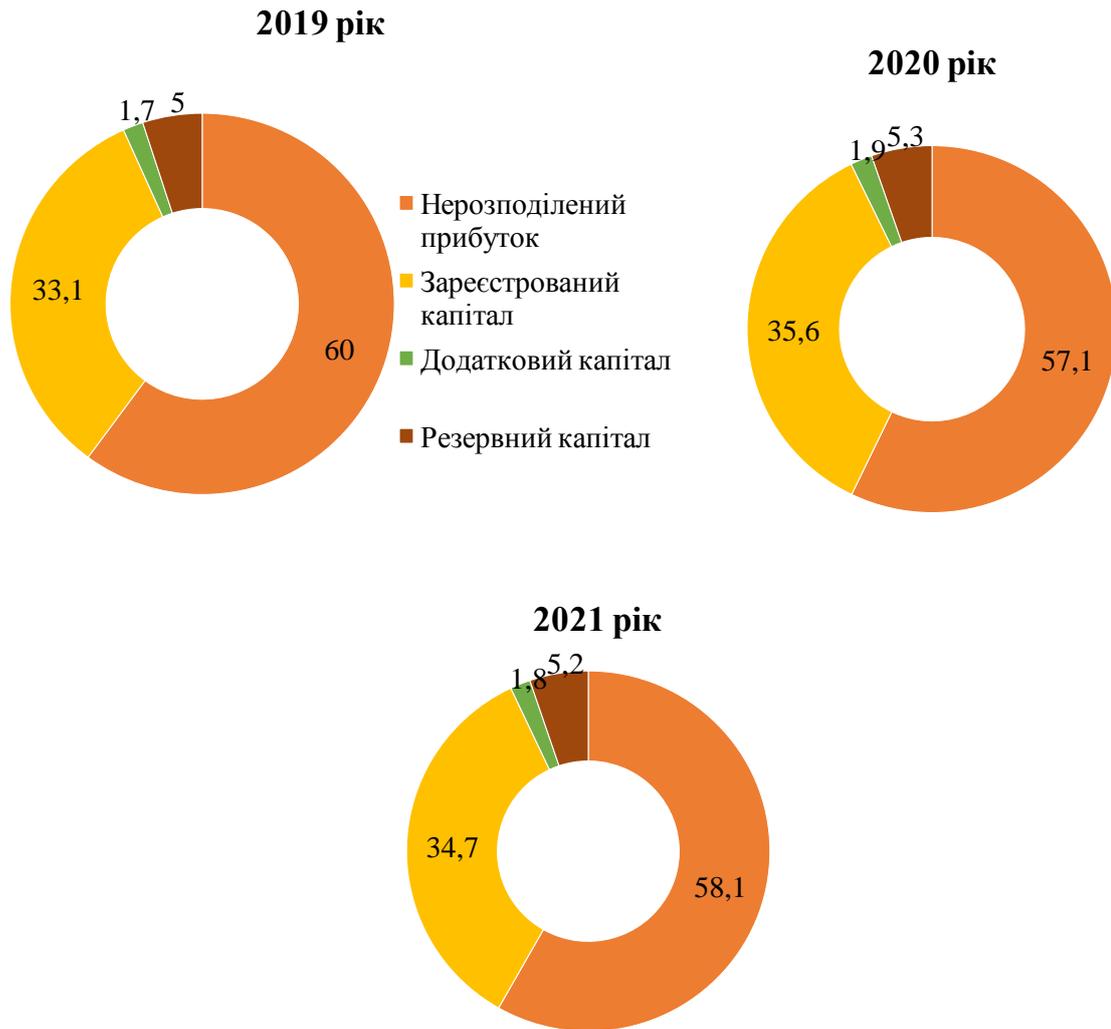

Рис.2.3. Структура власного капіталу ПрАТ «Оболонь» за 2019-2021 рр.

Інвестований капітал має протягом аналізованих років такі результати: У 2020р збільшився на 11 324 тис. грн., або на 13,44% відповідно. Це свідчить про більшення інвестицій з боку підприємства, що є позитивним явищем. У 2021р навпаки, іде спад на 5 283 тис.грн або 5,53%.

Резервний капітал, який складає 153364 тис. грн., є сталим показником в аналізованих періодах. Проте, його частка в загальному власному капіталі збільшилась у 2020р на 0,36 %, що є добре, але зменшилась на 0,12%, що є погано, але різниця не значна.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) є основною причиною зростання власного капіталу підприємства. Його величина протягом 2020р.

зменшилась на 207 649 тис. грн., або на -11,22% і це негативно діє на підприємства. У 2021р зросло на 70 233 тис. грн. або 4,27%, що є позитивним, так як підприємство може більше інвестувати у виробництво.

На підприємстві відсутні неоплачений та вилучений капітали, що свідчить про позитивні статі балансу, проте частка власного капіталу в сукупному капіталі підприємства знизилася на 1,59%, що є негативним результатом діяльності підприємства.

Можемо зробити висновок, що для кредитоспроможності підприємства величина власного капіталу підприємства є важливим аспектом й збільшується у 2021р, але у 2020р підприємство зазнало великий спад цього показника. Основними факторами даної тенденції є зменшення нерозподіленого прибутку впродовж 2020р. Крім цього, частка власного капіталу зменшується в розрізі сукупного капіталу підприємства, але має досить велику частку серед цього результату, що свідчить про самостійність та ефективну діяльність підприємства. Також немає «хворих статей» - неоплаченого та вилученого капіталів, що тільки говорить про міцний стан ПрАТ «Оболонь».

2.2. Аналіз фінансових показників діяльності ПрАТ «Оболонь»

Оскільки вагому частину активу підприємства складають як необоротні, так і оборотні активи, доцільно провести оцінку ефективності їх використання за допомогою коефіцієнтного аналізу (табл. 2.2).

Фондомісткість протягом аналізованих 3 років зменшилась більш, ніж на 8 %, і значить, що підприємству вже потрібно менше використовувати основних фондів для виробництва 1 грн. продукції. Фондоозброєність протягом 3 років збільшується у 2020р на 8% та зменшується у 2021р на 3%. Коефіцієнт зносу великий, підприємство має значне зношення власних основних виробничих фондів, що негативно впливає на підприємство. В динаміці даний показник збільшився з 2019 по 2020 роки більш, ніж на 4 % і це доволі мало та не дуже добре.

Таблиця 2.2

Показники оцінки основних фондів ПрАТ «Оболонь»

Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Темп зростання,%	
				2020/ 2019	2021/ 2020
1. Показники оцінки забезпеченості підприємства основними фондами	-	-	-	-	-
1.1. Фондомісткість	0,28	0,25	0,23	89	92
1.2. Фондоозброєність	1 179,14	1 284,91	1 256,91	108	97
1.3. Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства	0,40	0,40	0,42	1	105
2. Показники оцінки стану основних фондів	-	-	-	-	-
2.1. Коефіцієнт зносу	0,58	0,61	0,62	105	101
2.2. Коефіцієнт придатності	0,42	0,39	0,38	92	97
2.3. Коефіцієнт оновлення	0,12	0,16	0,25	133	156
2.4. Коефіцієнт вибуття	0,07	0,07	0,07	100	100
3. Показники оцінки ефективності використання основних фондів	-	-	-	-	-
3.1. Фондовіддача, грн.	3,49	4,02	4,35	115	108
3.2. Рентабельність, %	0,77	1,08	0,85	140	78
3.3. Інтегральний показник економічної ефективності	0,14	0,2	0,19	142	95

Відповідно до цього коефіцієнт придатності, як протилежний до коефіцієнта зносу, зменшується на 4 %, що теж є негативним у діяльності підприємства. Відповідно до цього коефіцієнт придатності, як протилежний до коефіцієнта зносу, зменшується на 4 %, що теж є негативним у діяльності підприємства. Це можна побачити на рисунку 2.4.

Коефіцієнт оновлення зростає, що значить підприємство постійно вводить в дію нові основні засоби і тому зменшує їх ризик поломки. Коефіцієнт вибуття незмінний протягом 3 років і становить 0,07 що може означати лише те, що підприємство виводить із виробництва одну і теж кількість основних засобів, що не є гарним, бо не підвищує загальний стан своїх основних засобів.

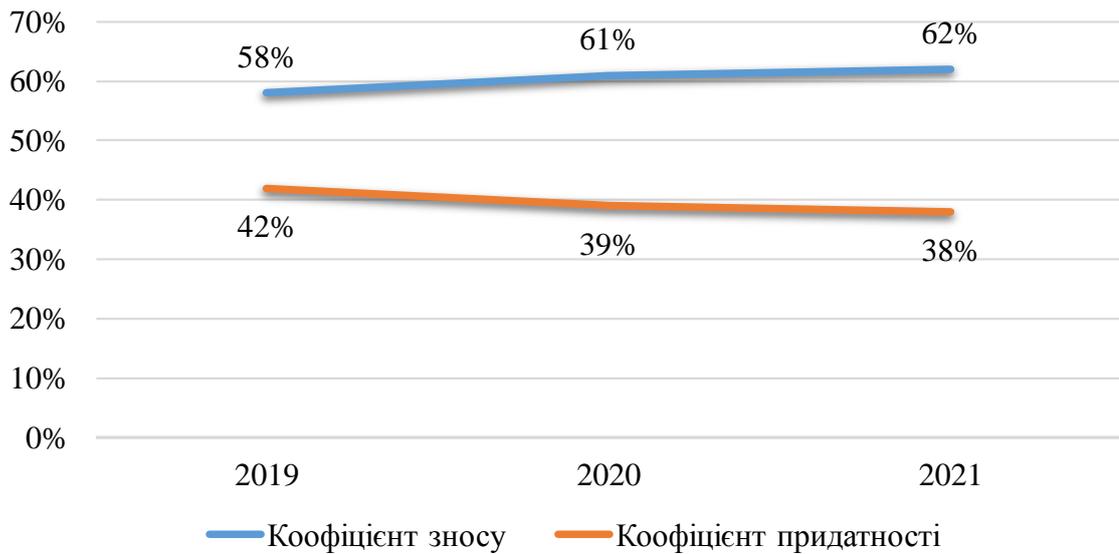

Рис. 2.4. Динаміка значень коефіцієнтів зносу та придатності основних фондів ПрАТ «Оболонь» у 2019–2021 рр.

Інтегральний показник збільшився на 42% у 2020р. та зменшився на 5% у 2021р., що у цілому можемо назвати позитивним рухом і значить, що ефективність використання основних фондів на підприємстві зменшилася у 2021р і це видно на рисунку 2.5.

Рис. 2.5. Динаміка інтегрального показника економічної ефективності ПрАТ «Оболонь» у 2019–2021 рр.

Проаналізувавши показники можна зробити висновок, що майже всі показники у нормі. Проблема виявлена у значень коефіцієнтів зносу та придатності основних фондів.

Взагалі підприємству потрібно збільшити виручку від реалізації продукції не змінюючи собівартість реалізованої продукції або навпаки та регулярно обновляючи свої основні фонди.

Далі потрібно оцінити ефективність використання оборотних активів підприємства на основі розрахунків коефіцієнтів оборотності (табл. 2.3).

Коефіцієнт оборотності поточних активів протягом аналізованих 3 років зростає, що є позитивним явищем для підприємства. Порівняно з 2019 роком, у 2020 році даний показник зріс, що є добре.

Активи підприємства швидко трансформуються в грошові кошти. Зростання обумовлено збільшенням виручки від реалізації в кожному аналізованому році.

Коефіцієнт обігу поточних зобов'язань збільшився протягом 2019–2021 рр., що свідчить про гарний результат.

Величина коефіцієнта оборотності товарно-матеріальних запасів зростала, у 2021р ріст склав 5% від результату 2020р.

Коефіцієнт оборотності виробничих запасів має достатню велику величину але поступово знижується в динаміці та все одно це свідчить про те, що даний вид оборотних активів дуже швидко перетворюється в грошові кошти, що є позитивно для підприємства.

Значення коефіцієнта оборотності виробничих запасів потрібно було розрахувати період одного обороту виробничих запасів. В динаміці даний показник є не дуже великим та має тенденцію до зменшення і це добре.

Коефіцієнт оборотності готової продукції має доволі високі показники, Але має тенденцію знижуватись, у 2021р. показник впав на 3% Також це значить, що виготовлена продукція на ПАТ «Карлсберг Україна» коштує більше, а ніж запаси на виготовлення цієї продукції.

Коефіцієнт оборотності грошових засобів має досить хорошу динаміку. У 2020 показник виріс майже у 2 рази. А у 2021р. збільшився на 8%

Дана зміна пов'язана зі збільшенням виручки від реалізацією та зменшенням грошових засобів та їх еквівалентів протягом 2019–2021 років.

Таблиця 2.3

Аналіз ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Карлсберг»

№ з/п	Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Темп зростання, %	
					2020/2019	2021/2020
1	2	3	4	5	6	7
1	Коефіцієнт оборотності оборотних активів (поточних активів) (К _{ооа})	1,11	1,74	1,89	156	108
2	Коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань (К _{опз})	1,57	2,59	2,77	164	106
3	Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів по виручці від реалізації (К _{овз})	8,3	10,26	10,81	123	105
4	Коефіцієнт оборотності виробничих запасів (К _{овз})	4,61	4,47	3,74	96	83
5	Період оборотності виробничих запасів (Т _{овз})	79,17	81,65	97,59	103	119
6	Коефіцієнт оборотності готової продукції (К _{огп})	9,99	9,41	9,2	94	97
7	Період оборотності готової продукції (Т _{огп})	36,53	38,78	39,67	106	102
8	Коефіцієнт оборотності грошових засобів (К _{огз})					
9	Період оборотності грошових засобів (Т _{огз})	30,6	59,7	64,7	195	108
10	Коефіцієнт відволікання оборотного капіталу в дебіторську заборгованість (К _{відв.})	0,18	0,24	0,25	133	104
11	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (К _{одз})	3,2	3,5	3,4	109	97
12	Період погашення (інкасації) дебіторської заборгованості, днів (Т _{одз})	114	104	107	91	102
13	Коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості (К _{пдз})	1,11	1,01	1,04	9	102
14	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (К _{окз})	1,93	1,91	1,81	98	94
15	Рентабельність оборотних активів, % (Р)	0,16	0,16	0,14	100	87
16	Інтегральний показник ефективності оборотних активів (h _{оа})	0,025	0,025	0,025	100	100

Коефіцієнт відволікання оборотного капіталу в дебіторську заборгованість зростає в динаміці. Це є негативним явищем, але показники досить малі, щоб становити загрозу для вартості оборотних активів.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшується, це значить, що підприємство знаходиться в стабільному стані, показник позитивний і значить, що дебіторська заборгованість швидко трансформується в грошові кошти.

Період обороту дебіторської заборгованості свідчить про те, що з кожним аналізованим роком період обороту знижується, що дуже гарно впливає на підприємство.

Коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості зменшується з кожним роком – також позитивне значення для підприємства.

Якщо брати до уваги значення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, то ми бачимо тенденцію до його зниження і це значить що кількість оборотів кредиторської заборгованості зменшується, що може у майбутньому негативно вплинути на підприємство.

Рентабельність оборотних активів у 2019 та 2020рр. становила однакової показник, а у 2021р зменшився на 13% і становила 0,14, щоб збільшити цей показник потрібно отримувати більше чистого прибутку.

Аналізуючи інтегральний показник ефективності оборотних активів можна сказати що показник низький та не змінювався впродовж аналізованих років, через те що немає тенденції знижуватись показник можна назвати позитивним. Отже, розрахувавши показники ефективності використання оборотних активів, робимо висновки.

При фінансовій оцінці кредитоспроможності рекомендують звернути увагу при аналізі активу балансу на такі моменти:

1. У разі застави основних засобів, виробничих запасів, готової продукції, інших запасів і витрат право власності заставника на вкладені цінності має підтверджуватися включенням їх вартості до складу відповідних балансових статей.

2. Залишок коштів на поточному рахунку має відповідати даним банківської виписки на звітну дату.

3. При аналізі дебіторської заборгованості потрібно звернути увагу на строки її погашення, оскільки надходження боргів може стати для позичальника одним із джерел повернення кредиту.

При вивченні пасиву балансу особливу увагу слід приділити дослідженню розділів, що відображують стан залучених коштів.

1. Проаналізувати кредитні угоди по тих позиках, заборгованість по яких відображена в балансі, і впевнитися, що вона не є простроченою.

2. Наявність простроченої заборгованості по кредитах інших банків є негативним фактором і свідчить про недоліки в роботі позичальника, які, можливо, планується компенсувати за допомогою нового кредиту.

3. Необхідно проконтролювати, щоб запропонована як забезпечення застава не була заставлена іншому банку.

4. Оцінюючи стан кредиторської заборгованості, слід упевнитися, що позичальник має змогу розраховуватися з кредиторами.

2.3. Оцінювання кредитоспроможності підприємства

В сучасних умовах функціонування та розвитку комерційних структур України на всіх підприємствах стикаються з проблемою втрати кредитоспроможності. Підготовка ефективних шляхів для відновлення оплачуваних можливостей вимагає більш ґрунтовного аналізу причин її втрати. Хоча зараз якість менеджменту на підприємствах значно зросла, дуже часто виникають певні проблеми пов'язані зі зниженням рівня чи втратою платоспроможності, вирішити які однозначно неможливо.

Через сучасні виклики та кризу в українській економіці стає все складніше підтримувати стабільне функціонування та розвиток, швидко та якісно виконувати взяті на себе економічні та фінансові зобов'язання, що обов'язково призводить до банкрутства. Банкрутство пов'язане із втратою

мінімального рівня платоспроможності, необхідного для подальшого функціонування. У зв'язку з цим професійне вивчення та оцінка платоспроможності, а також розробка заходів її забезпечення стають головними завданнями підприємства для забезпечення його виживання.

Спроможність потенційного позичальника — юридичної особи своєчасно погасити позику визначається на основі бухгалтерського балансу на кілька звітних дат. Це необхідно для того, щоб виявити можливі зміни фінансового стану підприємства в динаміці. Крім того, аналіз балансу дає змогу визначити, який обсяг коштів має у своєму розпорядженні підприємство та який за величиною кредит ці кошти забезпечують.

Рис.2.6. Методика оцінки фінансового стану позичальника

На першому етапі показники оцінки фінансового стану розбиваються на 4 основні групи:

- 1 група - попередня оцінка позичальника;
- 2 група - показники платоспроможності підприємства;
- 3 група - показники фінансової стійкості;
- 4 група - показники надійності підприємства.

Показники I групи розраховуються з метою визначення ринкової позиції позичальника, його взаємовідносин з банком у минулому, перспектив розвитку. Сюди відносять:

1. Період функціонування підприємства (ФП) - кількість років з часу одержання державної реєстрації підприємства.

ФП приймає значення, що дорівнює кількості років функціонування підприємства (числове значення може бути з десятковими знаками).

У разі функціонування 5 і більше років ФП приймає значення 5. Для підприємств, які функціонують менше одного року, $ФП = 0,5$.

2. Наявність бізнес-плану (БП) - характеризує перспективу розвитку підприємства. Показник БП може мати одне з таких значень: БП - 1 - за наявності бізнес-плану; БП = 0 - за відсутності бізнес-плану.

3. Прибуткова діяльність (ПД) - свідчить про рентабельну діяльність підприємства.

Показник ПД може мати одне з таких значень:

ПД = 3 - прибуткова діяльність за останні три роки; ПД = 2 - прибуткова діяльність за останні два роки; ПД = 1 - прибуткова діяльність за останній рік; ПД = 0 - відсутність прибутку.

4. Погашення позичок у минулому (ПП) - характеризує наявність або відсутність фактів неповернення чи несвочасного повернення кредитів.

Показник ПП може мати одне з таких значень:

- ПП = 1 - кредит погашено без проблем;
- ПП = 0,7 - кредит погашено після відстрочки;
- ПП = 0,1 - кредит прострочений;

$ПП = 0$ - позичальник ухиляється від відповідальності. Якщо позичальник не користувався кредитами у минулому $ПП = 0,1$.

5. Сплата відсотків за користування кредитом (СВ) - характеризує наявність або відсутність фактів сплати чи несвоєчасної сплати відсотків за користування кредитом. Показник СВ може мати одне з таких значень:

$СВ = 1$ - нараховані відсотки сплачені своєчасно;

$СВ = 0,7$ - відсотки сплачено із затримкою платежу;

$СВ = 0,1$ - відсотки прострочено;

$СВ = 0$ - позичальник ухиляється від відповідальності.

II група - показники платоспроможності позичальника включають:

1. Коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл}$) характеризує, наскільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок оборотних активів, чи здатний позичальник взагалі розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями, $K_{пл}$ – не менше 2,0.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{шл}$) показує, якою мірою оборотні активи покривають короткострокові зобов'язання, $K_{шл}$ – не менше 0,5.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$) характеризує, наскільки короткострокові зобов'язання можуть бути негайно погашені швидко ліквідними грошовими коштами та цінними паперами, $K_{ал}$ – не менше 0,2.

III група – показники фінансової стійкості включають:

1. Коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{фс}$) - показує питому вагу власних джерел та залучених на тривалий строк коштів у загальних витратах підприємства, які воно може використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів, не менше 0,6.

2. Коефіцієнт фінансової незалежності ($K_{фн}$) - показує частку власних коштів у загальній сумі заборгованості підприємства. Нормативне значення $K_{фн}$ не менше 0,2.

3. Коефіцієнт автономії ($K_{ав}$) - позначає частку залучених коштів у розрахунку на 1 грн. власних коштів позичальника, $K_{ав}$ – не більше 1,0.

4. Коефіцієнт оборотності валюти балансу ($K_{об}$) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації до середньорічної валюти балансу.

5. Коефіцієнт маневрування власним капіталом (K_m) характеризує ступінь мобільності власних коштів підприємства, K_m - не менше 0,5.

IV група - показники надійності підприємства включають:

1. Коефіцієнт забезпечення кредиту (K_3) характеризує наявність, обсяг та якість забезпечення повернення кредиту.

$K = 2$ у випадках, якщо забезпеченням кредиту є : гарантії уряду України; гарантії банків; грошові вклади і депозити позичальника, розміщені у банку, що надає позику.

$K = 0,5$ у випадках, коли забезпеченням кредиту є поручительство чи страхування ризику.

У разі, якщо забезпеченням кредиту є застава майна, коефіцієнт забезпечення визначається так:

$$K_3 = BЗ / СКВ, \quad (2.1)$$

де $BЗ$ – вартість застави; $СКВ$ – сума кредиту та відсотків.

Вартість застави визначається на підставі договору застави, сума кредитів та відсотків – виходячи з кредитного договору. В процесі оцінки вартості майна враховується практична складність його реалізації у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань.

Комерційний банк зобов'язаний один раз на рік, а також у разі пролонгації кредитного договору проводити перегляд вартості заставленого майна.

2. Оборотність дебіторської заборгованості ($O_{дз}$) – відношення чистої виручки від реалізації до середньої дебіторської заборгованості. Цей показник може мати такі значення:

$O_{дз} = 2$ у разі зменшення його розрахункового значення у порівнянні з попереднім періодом;

$O_{дз} = 1$ у разі якщо його розрахункове значення знаходиться на рівні попереднього періоду;

$O_{дз} = 0$ у разі збільшення розрахункового значення порівняно з попереднім періодом.

3. Оборотність кредиторської заборгованості ($O_{кз}$) розраховується та оцінюється аналогічно попередньому показнику.

4. Оборотність готової продукції ($O_{гп}$) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації до обсягу виробництва за звітний період.

Показник може мати такі значення:

$O_{гп} = 2$ у разі зменшення його значення у порівнянні з попереднім періодом;

$O_{гп} = 1$ у разі якщо його значення знаходиться на рівні попереднього періоду;

$O_{гп} = 0$ у разі збільшення його значення порівняно з попереднім періодом.

На другому етапі розраховується інтегрований показник, розрахунок якого базується на принципі вагомості показників. Залежно від величини інтегрального показника визначають клас надійності позичальника (А, Б, В, Г, Д):

- > клас А - підприємство з дуже стійким фінансовим станом;
- > клас Б - підприємство зі стійким фінансовим станом;
- > клас В - підприємство має ознаки фінансового напруження;
- > клас Г - підприємство підвищеного ризику;
- > клас Д - підприємство з незадовільним фінансовим станом.

Аналіз фінансової стійкості можна розподілити на два етапи:

I. Оцінювання фінансової стійкості – розрахунок абсолютних і відносних показників, що ґрунтуються на порівнянні активів та їх джерел фінансування.

II. Оцінювання запасу фінансової стійкості – аналіз критичного обсягу реалізації, операційного та фінансового левериджу.

На ПрАТ «Оболонь» відповідно до показників фінансової стійкості у 2019-2021рр. спостерігаємо абсолютну стійкість.

Абсолютна фінансова стійкість підприємства характеризується його здатністю розраховуватись зі своїми зобов'язаннями, розвиватись у відповідності до сьогоденних умов функціонування, створювати належні умови для праці тощо.

Порівнюючи оборотність кредиторської та дебіторської заборгованості робимо висновок, що фінансові потоки не досить збалансовані. Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською означає, що ПрАТ «Оболонь» використовує кошти кредиторів в якості джерела фінансування своїх дебіторів, а інша частина грошей використовується для фінансування своїх інших операцій.

Таблиця 2.4

Показники стану фінансової стійкості ПрАТ «Оболонь» за 2019-2021

рр.

Показник	2019	2020	2021	Відхилення 2020- 2019	Відхилення 2021- 2020	Темп зростання %	
						2020/ 2019	2021/ 2020
1. Наявність власних коштів в обороті	82219 5	76858 8	76165 4	-53607,00	- 6934,00	93,48	99,10
2. Коефіцієнт фінансової стійкості(довгострокової фінансової незалежності)	0,65	0,64	0,64	-0,01	0,00	99,49	98,90
3.Коефіцієнт фінансової автономії(незалежності концентрації власного капіталу)	0,65	0,64	0,63	0,01	-0,02	99,49	97,54
4.Коефіцієнт фінансової залежності	1,54	1,55	1,59	0,01	0,04	100,51	102,52
5.Коефіцієнт фінансового ризику(фінансового лівериджу)	0,000	0,000	0,014	0,00	0,01	0,00	0,00
6.Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,27	0,27	0,26	0,00	-0,01	100,24	96,73
7.Коефіцієнт забезпеченості(покриття) запасів	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00	100,00	100,00
8.Коефіцієнт заборгованості	0,54	0,55	0,58	0,01	0,03	101,45	104,56
9.Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу	1,84	1,81	1,69	-0,03	-0,12	98,58	93,38

Відповідно до отриманих даних зробимо висновки.

У 2020 році власні кошти склали 768588 тис. грн., що на 53607 тис. грн. менше порівняно з 2019 роком. У 2021 році зменшення власних коштів у порівнянні з 2020 роком склало 6934 тис.грн., а темп зменшення 99,10 %.

Коефіцієнт фінансової стійкості протягом за 2019-2021 рр. майже не змінювався і коливався в межах 0,65-0,64. Нормативне значення коефіцієнта складає 0,7-0,9. Значення показника на ПрАТ «Оболонь» свідчить про недостатню фінансову стійкість в довгостроковій перспективі.

Коефіцієнт фінансової залежності протягом 2019-2021 рр. коливався в межах 1,54-1,59 грн/грн. Це означає, що протягом аналізованого періоду ПрАТ «Оболонь» трошки зменшує залежність від позикових коштів.

Значення коефіцієнта фінансового ризику у 2019-2020 році мав дуже низький показник, а у 2021 році - 0,014. Зменшення цього показника знову ж таки вказує на зменшення залученого капіталу в аналізованому періоді.

Коефіцієнт забезпеченості запасів у 2019 р. складає 1 грн./грн., це означає, що ПрАТ «Оболонь» за рахунок власних коштів може забезпечити собі потребу в запасах. Фінансові можливості підприємства стабільні. Розрахунки зведемо в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Визначення вагових коефіцієнтів

Назва показника	Вагове значення	2019	2020	2021
1	2	3	4	5
Період функціонування підприємства	0,5	5	5	5
Наявність бізнес-плану	1	1	1	1
Прибуткова діяльність	2	3	3	3
Погашення позичок	6	0	0	1
Сплата відсотків	6	0	0	1
Коефіцієнт поточної ліквідності	8	1,49	1,48	1,45
Коефіцієнт швидкої ліквідності	7	1,29	1,17	1,09
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	6	0,97	0,76	0,68
Коефіцієнт фінансової незалежності	5	1,54	1,55	1,59

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5
Коефіцієнт фінансової стійкості	6	0,65	0,64	0,64
Коефіцієнт співвідношення залученого та власного капіталу	4	1,84	1,81	1,69
Коефіцієнт маневрування власним капіталом	4	0,27	0,27	0,26
Коефіцієнт забезпечення кредиту	8	1,93	1,91	1,81
Оборотність дебіторської заборгованості	2	3,2	3,5	3,4
Оборотність кредиторської заборгованості	2	1,93	1,91	1,81
Оборотність готової продукції	2	9,99	9,41	9,2

За цими розрахунками можна зробити наступні висновки. Підсумовуючи вищенаведені розрахунки та аналіз основних показників можемо констатувати, що ПрАТ «Оболонь» є успішним підприємством. Протягом 2019-2021 рр. здійснює прибуткову діяльність. З кожним роком товариство намагається розширювати обсяги своєї діяльності за рахунок виходу на нові ринки збуту та пошуку нових клієнтів. Існують дисбаланс у погашенні кредиторської та дебіторської заборгованості. Оцінюючи за результатами фінансової діяльності ПрАТ «Оболонь» за 2021 рік підприємство має Клас «В» - до цього класу можуть належати позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник В, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній. Кредит може бути наданий на загальних умовах. Здійснюється поточний контроль за фінансовим станом.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Зарубіжний досвід фінансової оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання

З метою підвищення об'єктивності й достовірності фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства доцільно скористатися аналізом зарубіжного досвіду оцінки кредитоспроможності з метою його подальшої імплементації.

Як показує практика, зараз національні комерційні банки, спираючись на власний та зарубіжний досвід, беруть до уваги оцінку фінансових можливостей позичальника [34]. У цей же час вони використовують сучасні програми експрес-аналізу фінансового стану підприємств, руху грошових потоків. Одночасно застосовується інформаційна клієнтська база, яка використовує інформацію про кредитну історію позичальника, стан його рахунків, його ділову репутацію та інше. Адже, аналітичні можливості такого підходу обмежені відсутністю єдиної нормативної бази, опорних (порівняльних) величин фінансових показників у відповідних галузях.

Кредитоспроможність клієнтів у світовій банківській практиці є одним з основних об'єктів оцінки для визначення доцільності та форм кредитних відносин. Найбільш відомі системи оцінки кредитоспроможності клієнтів це.

1. «Правило 5С» (США)
2. CAMPARI (деякі європейські банки)
3. COPF (Німеччина)
4. CAMEL (Світовий банк)
5. PARSER (Англія)

Сучасна економіка має велику кількість різноманітних прийомів і методів прогнозування фінансових показників. У західній аналітичній практиці

застосовують три основних підходи для прогнозування фінансового стану з точки зору можливого банкрутства підприємства:

- розрахунок індексу платоспроможності;
- використання системи формалізованих і неформалізованих критеріїв;
- прогнозування показників платоспроможності.

У практиці зарубіжних банків використовується велика кількість моделей оцінки кредитоспроможності та прогноз імовірності банкрутства (Z-моделі Альтмана, модель ZETA, модель Таффлера, модель Копана і Гольдера, модель Дж. Аргенті).

Z-моделі (Z-score technique) - моделі оцінки імовірності банкрутства, отримали широке розповсюдження у США та Великобританії. Методика формування Z - моделі складається з поділу на дві групи: потенційно збанкрутілі підприємства та підприємства, які вважаються стабільно функціонуючими. Один із методів оцінки ймовірності банкрутства вперше запропонованим в 1968 році відомим американський економістом Едвардом Альтманом [34].

Модель Альтмана являє собою функцію від показників, яка характеризує економічний потенціал компаній та результати їх роботи за минулий період.

Модель ZETA прогнозує банкрутство компаній з точністю до 90% за один рік і з точністю понад 70% за п'ять років до настання банкрутства.

За наслідками тестування модель ZETA показала більшу точність, ніж Z-модель, особливо для довгострокового прогнозування.

При розрахунку моделі ZETA пропонується використовувати сім показників:

X_1 - фондоддача: коефіцієнт прибутку / виплати відсотків та податки (earnings before interest and taxes - ЕВІТ), що підлягають нарахуванню активів;

X_2 - стабільність прибутку, оцінена за останні 5-10 років;

X_3 - показник покриття відсотків (interest coverage): відношення прибутку до сплати процентів та податків (ЕВІТ) до загальної суми процентних платежів;

X_4 - загальна прибутковість: відношення нерозподіленого прибутку до суми активів. Цей показник враховує такі фактори, як термін дії компанії, дивідендна політика та загальний рівень прибутковості з часу заснування підприємства;

X_5 - коефіцієнт поточної ліквідності: відношення оборотного капіталу до короткострокової кредитної заборгованості компанії;

X_6 - відношення ринкової капіталізації до балансової вартості капіталу, капіталізація оцінюється в середньому за останні п'ять років;

X_7 - це розмір компанії, який оцінюється як логарифм загальних активів компанії.

У деяких країнах також використовується показник діагностики платоспроможності Копана і Гольдера, що показує ймовірність затримки платежів одержувачем:

Метод А-рахунку Дж. Аргенті. Цей метод заснований не лише на аналізі поточних фінансових коефіцієнтів підприємства, але й на інших факторах, які слід врахувати. Аргенті з'ясував, що більшість збанкрутілих компаній проходять три чітких стадії: недоліки, помилки та симптоми. Для кожного фактора окремої стадії встановлюється певна кількість балів, а потім обчислюється агрегований показник - А-рахунок.

Окрім моделей прогнозування імовірності банкрутства позичальника, можуть бути використані спрощені моделі оцінки кредитоспроможності, які базуються на певній групі показників. Модель CART можна використовувати для класифікації кредитів. Це не параметрична модель, головними перевагами якої є здатність до широкого використання, доступного для розуміння та простоті обчислення, але ж при побудові застосовуються складні статистичні методи. Недоліками класифікаційних моделей є те, що вони орієнтовані на кількісних показниках, тобто не враховуючи вплив «якісних» показників, ви-

сока чутливість до неточних даних, важкість використання статистичних галузевих даних, вільний вибір системи показників. Ці моделі можуть лише частково дати висновки кредитним експертам про можливість надання позики позичальнику.

У рамках комплексних моделей аналізу можливе використання як кількісних, так і якісних характеристик позичальника. У практиці банків США використовується методика «СAMPARI» (яка полягає у виділенні з кредитної заявки та прилеглих фінансових документів найбільш вагомих факторів, які визначають діяльність позичальника, в їх оцінці та уточненні при особистій зустрічі з позичальником), і правило шести «Сі»: character - характер, capacity - здатність, cash - грошові кошти, collateral - забезпечення, conditions - умови, control - контроль. На перший погляд ці системи оцінки кредитоспроможності позичальника прийняті для використання в сучасній практиці, вони характеризують позичальника максимально всебічно і максимально повно. Але є низка проблем. Зупинимось детальніше на системі оцінки кредитоспроможності «Шість Сі». Перший показник «характер клієнта» - це репутація клієнта, ступінь його відповідальності за погашення боргу, чітке уявлення про цільове призначення кредиту, відповідність мети кредиту кредитній політиці банку. Але з боку західних фахівців у галузі банківського менеджменту цей показник відображається в кредитній історії позичальника, меті отримання кредиту, досвіді клієнта в складанні прогнозів, та наявності гарантів кредитора [35].

Як бачимо, цей показник у західній практиці більш деталізований, а увага приділяється рейтингові позичальника і його фінансово-аналітичним здібностям у сфері планування бізнесу.

Наступний показник «Сі» - здатність позичальника до запозичення коштів, вона означає наявність у позичальника юридичних прав на подання до банківської установи заявки на отримання кредиту та підпису кредитного договору. Що стосується пояснення даного показника з боку західних фахівців, то воно відрізняється: крім підтвердження юридичного статусу по-

зичальника. повинен бути і опис історії юридичного статусу, характеристика товару, основних позичальників та споживачів.

Можливість заробляти гроші для повернення позики (третя «Сі») в поточній діяльності, що характеризується розрахунком фінансових коефіцієнтів, які вказують на ступінь ліквідності балансу, прибутковості діяльності, величиною грошових потоків та доцільністю вкладення капіталу в діяльність, яка кредитується [58].

Сучасні методи оцінки кредитоспроможності, які застосовуються в банківських установах, характеризуються коефіцієнтами такими як: абсолютна ліквідність, коефіцієнт незалежності, проміжне покриття, загальник коефіцієнт покриття та іншими. Проблема полягає в тому, що виробництво кількісних нормативів для порівняння, а нормативи, що наведені в економічній літературі, бажані значення фінансових коефіцієнтів не мають галузевих особливостей і специфіки діяльності підприємства. У зв'язку з відсутністю єдиної нормативної бази реальна оцінка фінансового стану компанії - позичальника неможлива, так як не має порівняльних показників, мінімально доступних для конкретної бази.

З огляду на недоліки в практиці національного банківського сектору, а також на роль кредитоспроможності позичальника як основного методу мінімізації кредитного ризику, вдосконалення цієї галузі аналітичної роботи може здійснюватися у двох напрямках: з одного боку, значне розширення базового складу показників до рівня, який би дав повний опис різних аспектів клієнта, а з другого боку - це активне використання аналізу грошового потоку компанії, що дає можливість оцінити обороти коштів позичальника.

Під гарантією позики (четверта «Сі») розуміють вартість активів позичальника та конкретне вторинне джерело погашення боргу (гарантія, застава, поручительство), передбачене у кредитному договорі. Досвід кредитування в західних країнах показує, що при аналізі забезпечення кредиту потрібно звернути особливу увагу на такі характеристики: стан і структура активів позичальника та термін служби. Фактор, який тут відіграє важливу роль,

пов'язаний з технологією. Наприклад, коли активи позичальника технологічно застарілі, тоді їх цінність як забезпечення буде невелика, оскільки, такі активи буде важко перетворити в грошові засоби у випадку недостатності доходів позичальника для погашення заборгованості за кредитом.

До умов (п'ята «Сі»), в яких відбувається кредитна операція, відносять поточну або прогнозну економічну ситуації в країні, регіоні та галузі, політичні фактори. Ці умови визначають ступінь зовнішнього ризику банку і враховують при вирішенні питання про стандарти банку для оцінки грошового потоку, достатності капіталу, рівня менеджменту позичальника, ліквідності балансу.

Контроль за законодавчими основами діяльності позичальника (шоста «Сі») відповідає стандартам банку та його кредитної політики. Це означає, що вам потрібно звернути увагу на надійного кредитного експерта на виконання таких умов: наявність законодавчої та нормативної бази для функціонування позичальника, відповідність даних у кредитній заявці про позичальника стандартам банку, які зафіксовані і кредитній політиці банку. Викладені критеріальні складові кредитоспроможності клієнта банку визначають зміст способів її оцінювання. До цих способів належать:

- збір інформації про клієнта;
- аналіз грошового потоку;
- оцінка менеджменту;
- оцінка ділового ризику;
- оцінка фінансової стійності бізнесу клієнта на основі системи фінансових коефіцієнтів;
- спостереження за роботою клієнта на місці.

Менеджери кредитних відділів американських банків для підготовки кредитних меморандумів складають детальний звіт не тільки про основні характеристики діяльності позичальника (загальну інформацію, інформацію про управлінський персонал, рейтингову оцінку акцій, облігацій та векселів, фінансові результати, інші кредитори), але й про сферу, де він працює, харак-

тер ринку його продукції і т.д., при цьому такий меморандум складається відповідно стандартній схемі з конкретними висновками та пропозицією менеджера. Загальну схему такого аналізу наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Правила «Шести Сі», що застосовуються у практиці банків США

Правило	Характеристика
1	2
Характер (Character)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кредитна історія клієнта; 2. Досвід інших кредиторів з певним клієнтом; 3. Мета кредиту; 4. Досвід клієнта у складанні планів та прогнозів; 5. Кредитний рейтинг клієнта; 6. Наявність осіб серед
Здатність (Capacity)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дієздатність клієнта; 2. Наявність статутних документів; 3. Характеристика клієнта: юридичний статус, засновника, основна діяльність тощо
Грошові кошти (Cach)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прибуток, дивіденди та обсяги продажу в минулому; 2. Достатність прогнозованої готівки і наявність ліквідних резервів; 3. Терміни погашення дебіторської і кредиторської заборгованості, оборотних товарно-матеріальних запасів; 4. Структура капіталу; 5. Контроль за витратами, показники покриття; 6. Динаміка цін на акції, якість управління; 7. Зміст аудиторського висновку; 8. Останні зміни в бухгалтерському обліку
Забезпечення (Collateral)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Право власності на активи; 2. Термін служби активів; 3. Залишкова вартість; 4. Борги, обмеження; 5. Зобов'язання за лізингом та заставі; 6. Наявність страхування; 7. Гарантії; 8. Банк клієнта; 9. Судові санкції; 10. Податкові санкції; 11. Потреба у фінансових ресурсах
Умови (Conditions)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Рейтинг клієнта у своїй сфері, частка ринку; 2. Порівняння результатів діяльності клієнта з результатами інших фірм даної галузі; 3. Конкурентоспроможність продукції, чутливість клієнта і галузі до зміни стадії ділового циклу та зміни технології; 4. Умови на ринку робочої сили;

Продовження табл. 3.1

1	2
	5. Вплив інфляції на баланс фірми і потік готівки клієнта; 6. Довготермінові галузеві прогнози; 7. Правові, політичні чинники, пов'язані з навколишнім середовищем
Контроль (Control)	1. Відповідні закони в банківській діяльності та правила щодо характеру і якості кредитів; 2. Відповідна документація для контролерів; 3. Підписані документи про визнання боргу та правильно складені документи на одержання кредиту; 4. Відповідність кредитної заявки опису кредитної політики банку; 5. Інформація про сторонніх осіб (економістів, політичних експертів) стосовно чинників, що впливають на процес погашення кредиту

Ознайомлюючись з досвідом кредитування юридичних осіб у Польщі, я помітила, що останні роки триває постійне спрощення щодо процедур оцінювання кредитоспроможності позичальника. При цьому, як у всіх європейських країнах у Польщі використовують кредитний скоринг. Ось на прикладі наведено кілька методик, які використовуються банками у Польщі для оцінювання кредитоспроможності позичальника - юридичної осо, методики зображені в таблицях 3.2 та 3.3.

Таблиця 3.2

Комплексний аналіз стану підприємства-позичальника у банку Польщі

Показники	Назва показника	Найкраще	Найгірше	Вага внутрішня	Вага розділу
1	2	3	4	5	6
Прибутковості	Продажу	10% і більше	0% і менше	0,28	0,35
	ROE	20% і більше	0% і менше	0,28	
	ROA	10% і більше	0% і менше	0,44/1,00	
Ліквідності	Поточна ліквідність	250% і більше	120% і менше	0,20	0,25
	Абсолютна ліквідність	100% і більше	50% і менше	0,32	
	Загальна ліквідність	300% і більше	100% і менше	0,48/1,00	
Ділова активність	Цикл реабілітації (оборот деб.)	15 днів і менше	90 днів і більше	0,33	0,15

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
	Ротація запасів	19 днів і менше	120 днів і більше	0,33	
	Ротація зобов'язань	15 днів і менше	90 днів і більше	0,34/1,00	
Структура фінансування	Капіталом необоротних активів	140 % і більше	80% і менше	0,28	0,25
	Частка довгострок. кредитів	15% і менше	200% і більше	0,32	
	Капітал/ Кредит	10% і більше	70% і менше	0,40/1,00	

За результатами оцінювання визначається клас позичальника. У той же час, ми бачимо, що найкращий показник і, відповідно, найвищий клас за класифікацією буде доступним для використання компанії у якої сума загальних балів дорівнює та перевищує 1.

Таблиця 3.3

Методика аналізу кредитоспроможності підприємства - позичальника у банку Польщі

Показник	К-сть балів при відповідних значеннях показників					Сума
	більше 2,5	2-2,5	1,9-1,5	1-1,4	менше 1	
Поточна ліквідність	більше 1,5	1,25-1,5	1-1,24	0,75-0,9	менше 0,75	
Абсолютна ліквідність	менше 0,5	0,5-0,75	0,74-1	0,9-1,5	більше 1,5	
Частка заборгованості в пасиві	менше 0,5%	5-10%	5-10%	5-10%	більше 25%	
Ліміт кредиту	більше 8%	6-8%	3,5-5%	1-3,4%	менше 1%	
Рентабельність продажу	менше 30	30-40	41-50	51-60	більше 60	
Термін обороту дебіторської заборгованості (дні)	менше 30	30-40	41-50	51-60	більше 60	
Термін обороту запасів (дні)	більше 2	1,5-2	1,25-1,49	1-1,24	менше 1	
Кредитна позиція	менше 0,3	0,3-34	0,35-0,39	0,4-0,6	більше 0,6	
Частка запасів в оборотних активах	менше 30	30-40	41-50	51-60	більше 60	
Термін обороту кредиторської заборгованості (дні)						

Тобто чим вищі бали, тим нижчий клас позичальника, і, відповідно, більший ризик кредитування. Отже, згідно з цією методикою:

- від 0 до 17 балів - найвищий клас позичальника (+1);
- від 18 до 27 балів - 1 клас;
- від 28 до 37 балів - клас 1-.

При цьому за описаною методикою може бути 13 класів позичальника.

Представлені вище методики показують прагнення банків до застосування скорингових систем оцінювання кредитоспроможності позичальника з максимально полегшеними процедурами і застосування мінімальної кількості фінансових показників. Особливо це виражається у процесі кредитування підприємств малого та середнього бізнесу. Через ефективну систему відбору позичальників у Польщі невелика кількість підприємств-позичальників, що мають прострочену заборгованість більше 90 днів [57].

На основі аналізу результатів використання системи балів виділяємо головні переваги застосування кредитного скорингу:

- знизити затрати банку за допомогою відбору найбільш надійних клієнтів;
- пришвидшити процес надання кредиту;
- зменшити кількість недбалих позичальників;
- автоматична перевірка даних;
- контролювати поточний стан клієнта;
- застосування різних видів скорингових карт;
- постійний нагляд за функціонуванням системи спеціалістами кредитного відділу.

Також інформацію що стосується фінансового стану позичальника у європейських банках набувають зі звіту про рух грошових коштів компанії. Цей звіт має в собі інформацію про чисті грошові потоки в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

В європейських банках застосовують коефіцієнт погашення боргу (Debt-Service Coverage Ratio (DSCR), що визначається діленням чистого прибутку на суму кредиту.

Глибина аналізу також залежить від наявності чи відсутності в минулому кредитних відносин компанії з цим банком, беручи до уваги результатів його фінансової діяльності, розмірів та строків надання кредитів.

Враховуючи оцінку кредитоспроможності позичальника та ефективність комерційної угоди (проекту) банк приймає рішення про доцільність видачі підприємству позики та укладення кредитного договору з ним.

Зміст кредитної угоди призначається підприємством та банком самостійно. В угоді передбачається ціль з якою беруть кредитування, умови та порядок видачі, погашення кредиту, спосіб забезпечення кредиту, процентні ставки за кредит, права та відповідність сторін, тощо. Всі дані умови знаходяться у прямій залежності від результатів аналізу кредитоспроможності позичальника [62].

Теорія та практика оцінки кредитоспроможності позичальника неминуче розвиватиметься разом з розвитком ринку банківських послуг. Досвід діяльності банків у Польщі, зокрема і в частині аналізу кредитоспроможності позичальників є корисним для банків України. Особливо це проявляється в посткризовий період. Теорія та практика банківського кредитування супроводжується постійним пошуком новітніх методів та прийомів аналізу кредитоспроможності для мінімізації кредитного ризику.

Для аналізу ділових кредитів використовують різні прийоми скорингу - від простих формул до складних математичних моделей. Особисто, великий австрійський банк (таблиця 3.6) для визначення оцінки ризику кредиту використовує просту методику з трьома балансовими показниками: ефективність використання капіталу, коефіцієнт ліквідності та співвідношення акціонерного капіталу та суми активів. Залежно від набраних балів підприємство відноситься до одної з чотирьох груп ризику.

Таблиця 3.4

Кредитний скоринг в австрійському банку «Кредитанштальт»

Показник	Межі	Вага	Група ризику (за кількістю балів)			
			A	B	C	D
Ефективність капіталу (у%)	2- 15%	50	Більше 90	Від 40 до 90	Від 20 до 39	Менше 20
Коефіцієнт ліквідності (у%)	1540%	20				
Акціонерний капітал (у%)	2 -35%	30				

Якщо отриманий позичальником рейтинг (кредитний скоринг) менший від раніше встановленого фахівцями та експертами банку значення, то такому позичальнику в видачі позики буде відмовлено. Якщо ж його оцінка відповідає встановленим нормативам, тоді кредитну заявку буде задоволено.

У виданому в Англії посібнику з банківських послуг зазначається, що ключовим словом, де сконцентровані вимоги при видачі кредитів позичальникам, є термін «PARTS», який включає у себе:

P - purpose - призначення, мета кредиту;

A - amount - сума, розмір кредиту;

R - repayment - оплата, повернення заборгованості (основного боргу та відсотків);

T - term - термін;

S - security - застава, забезпечення кредиту.

В англійських клірингових банках застосовується також система оцінки клієнта PARSER.

Отже, у зарубіжній банківській діяльності при розгляді питання про кредитоспроможність клієнта повністю оцінюють такі не порівнювальні категорії, як економічні інтереси банку гарантована віддача кредиту, а також людські якості. В усіх системах використовуються спільні елементи, та з іншого боку, є і суттєві відмінності.

Важливою причиною появи проблемних кредитів (в залежності від особливості позичальників і намірів конкретного банку-кредитора) є недо-

статність вичерпаної кредитної інформації, яка значно вплине на оцінку кредитоспроможності. Правильна оцінка кредитоспроможності неможлива без такої інформації.

Питання обміну інформацією через кредитні системи в Україні суттєво досліджено Німецькою консультаційною групою з питань економічних реформ. Згідно з пропозиціями групи, є три дуже ефективних паралельні напрямки розвитку таких систем:

- удосконалення державного реєстру ненадійних позичальників за допомогою запровадження обов'язкової участі комерційних банків у ньому і забезпечення конфіденційності інформації шляхом внесення відповідних змін до закону «Про банки і банківську діяльність»;

- створення державного реєстру великих кредитів, які можуть бути потенційно небезпечними для стабільності всієї банківської системи; саме такий реєстр має вчасно інформувати комерційні банки та органи банківського нагляду про виникнення кредитних ризиків;

- сприяння розвитку приватних кредитних бюро через прийняття відповідного законодавства та створення сприятливих умов, адже кредитні бюро не потребують прямої участі уряду, але мають значний позитивний вплив на фінансову стабільність у країні та ефективний розподіл кредитів.

Дії Національного банку України останнім часом свідчать про високу активність у напрямі реалізації регулятором політики банківського нагляду відповідно до рекомендацій міжнародних експертів.

Таким чином, перспективним шляхом удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків є розробка та подальше вдосконалення єдиної рейтингової системи. Держава також має забезпечити вдосконалення механізму обміну кредитною інформацією для забезпечення точності рейтингової моделі, об'єктивності та неупередженості кредитних рішень. Цей комплекс заходів дає змогу суттєво поліпшити рівень оцінки кредитоспроможності позичальників, забезпечити вдосконалення її методики, а завдяки цьому поліпшити безпосередньо процес кредитування, принци-

пи прийняття рішення, вдосконалити механізми управління кредитним портфелем банків, принципи кредитної політики та методи формування резервів адекватно до ймовірності дефолту позичальників та їхніх окремих кредитних операцій.

У зарубіжній банківській діяльності при розгляді питання про кредитоспроможність клієнта комплексно аналізують такі непорівнювані категорії, як економічні інтереси банку, гарантії повернення кредиту, а також людські якості керівного складу підприємства-боржника. В усіх системах використовують спільні елементи, але, з іншого боку, є й суттєві відмінності.

Системи характеристик кредитоспроможності клієнтів, які використовують зарубіжні банківські установи, містять значно більший перелік ознак, ніж визначений Національним банком України. Але, по суті, ці системи дуже схожі - різні їх назви значною мірою визначені різною послідовністю розгляду цих ознак.

Слід зазначити, що в Україні немає чітко розробленої та регламентованої методики розрахунку кредитоспроможності позичальників.

Досвід діяльності зарубіжних банків, зокрема і в частині аналізу кредитоспроможності позичальників є корисним для банків України. Особливо це проявляється в посткризовий період.

3.2. Застосування кредитного рейтингу як інструмента мінімізації втрат від кредитного ризику та підвищення кредитоспроможності підприємства-позичальника

На сьогоднішній день перед банківською системою України гостро виникає питання організації ефективного управління ризиками банківської діяльності. Оскільки одним з головних видів банківських ризиків є кредитний ризик, то його мінімізація управління та управління є пріоритетною та необхідною частиною стратегії, тактики виживання та розвитку банку. Основою такого управління є здійснення повної оцінки ризиків з урахуванням

впливу зовнішніх та внутрішніх факторів не тільки при наданні позики, але й протягом терміну дії фінансової угоди, з метою визначення фактичної суми збитків та планування заходів щодо їх зменшення.

Фінансово-економічна нестабільність середовища, яка викликає коливання на фінансовому і банківському ринках, зниження платоспроможності позичальників, помилки в правових аспектах діяльності банків, погано сформовані банківські стратегії – це постійні загрози нормальній роботі банківської установи, в результаті чого, зумовлюють поступову втрату фінансової стійкості.

У банківській справі присутність ризику є досить нормальним явищем. Для того, щоб отримати суттєвий прибуток потрібно йти на обґрунтований ризик. Оскільки, найприбутковіша стаття банківської діяльності та значна частка активів банку – це надання кредитів, то від кредитних ризиків банківські установи страждають найбільше. У пошуках прибутку комерційні банки змушені ризикувати, співпрацюючи з клієнтами, стосовно яких є сумніви у їх надійності та платоспроможності.

Кредитний ризик є об'єктом дослідження багатьох науковців, кожен з яких інтерпретує поняття «кредитний ризик» по різному. Незважаючи на численний науковий доробок, природа виникнення банківських ризиків у цілому та кредитного ризику зокрема є надзвичайно багатогранною та потребує подальших розвідок, спрямованих на мінімізацію негативного впливу кредитних ризиків. Є різні підходи до визначення поняття «кредитний ризик»: окремі дослідники трактують категорію «кредитний ризик» як загрозу несплати позичальником основного боргу та процентів, інші – пов'язують ризик із прибутком, що одержує банк.

Кредитний ризик, який в науковій літературі розглядається як ризик того, що банк не отримує можливі вигоди від основної діяльності через неналежне, несвоєчасне і неповне виконання контрагентів, позичальників, їх клієнтами зобов'язань перед банком є досить специфічним явищем. Це пов'язано з тим, що з одного боку, це чисто зовнішнім, так як знизити креди-

тоспроможність позичальників є результатом зовнішніх впливів з боку економічного середовища, тому банк не може цього змінити, з іншого боку – відбувається ситуація в якій вплив усіх зовнішніх ризиків на фінансову стан стабільності банку відбувається його через його клієнтську базу, яка по суті, є внутрішнім джерелом впливу.

Щоб захистити свої інтереси, зменшити рівні кредитного ризику в процесі діяльності комерційного банку керується як нормативними положеннями, показниками ризику, які встановлені інструктивними документами, так і власними критеріями оцінки імовірності ризиків, методами і заходами що стосується їх зменшення, що відображаються у кредитній політиці банків.

Аналіз літератури показав, що методи та інструменти управління кредитними ризиками пройшли тривалий процес розвитку - від оцінки кредитного ризику за номінальною вартістю кредиту до розробки і застосування рейтингу кредитоспроможність позичальника [67].

Також еволюціонував і сам процес оцінки ризику кредиту. Конкретно, відбувся перехід застосування простих підходи до більш складний, такий як: номінальна вартість; зважена сума активів; зовнішній/внутрішні кредитних рейтингів; розміри ймовірності втрат, розрахованої за використанням моделі оцінки внутрішнього кредитного ризику для кредитного портфеля [59]. Для розробки методів оцінки кредитного ризику було реалізовано:

- дерегулювання фінансового сектору, тобто значне скорочення державного втручання в банківську діяльність; зняття багатьох обмежень, які існували до цього, відкрило банкам можливість для успішного розвитку ринків для нових видів фінансових послуг;
- розширення банківського кредиту і зростання числа позичальників;
- збільшення втрат в наслідок настання ризиків за позабалансовими операціями банків, особливо для операцій з похідними фінансовими інструментами;

– розширити спектр операцій, що пов’язані із сек’юритизацією активів, що спонукало банки розробити більш ефективні інструменти оцінки кредитного ризику;

– поява нових складних моделей оцінки кредитного ризику, які дозволив змодельювати вплив багатьох чинників на дефолт позичальників, і визначити кореляційний зв’язок між ними [49]. Ще одним дуже важливим питанням обліку кредитного ризику є дослідження причини його появи (рис.3.1).

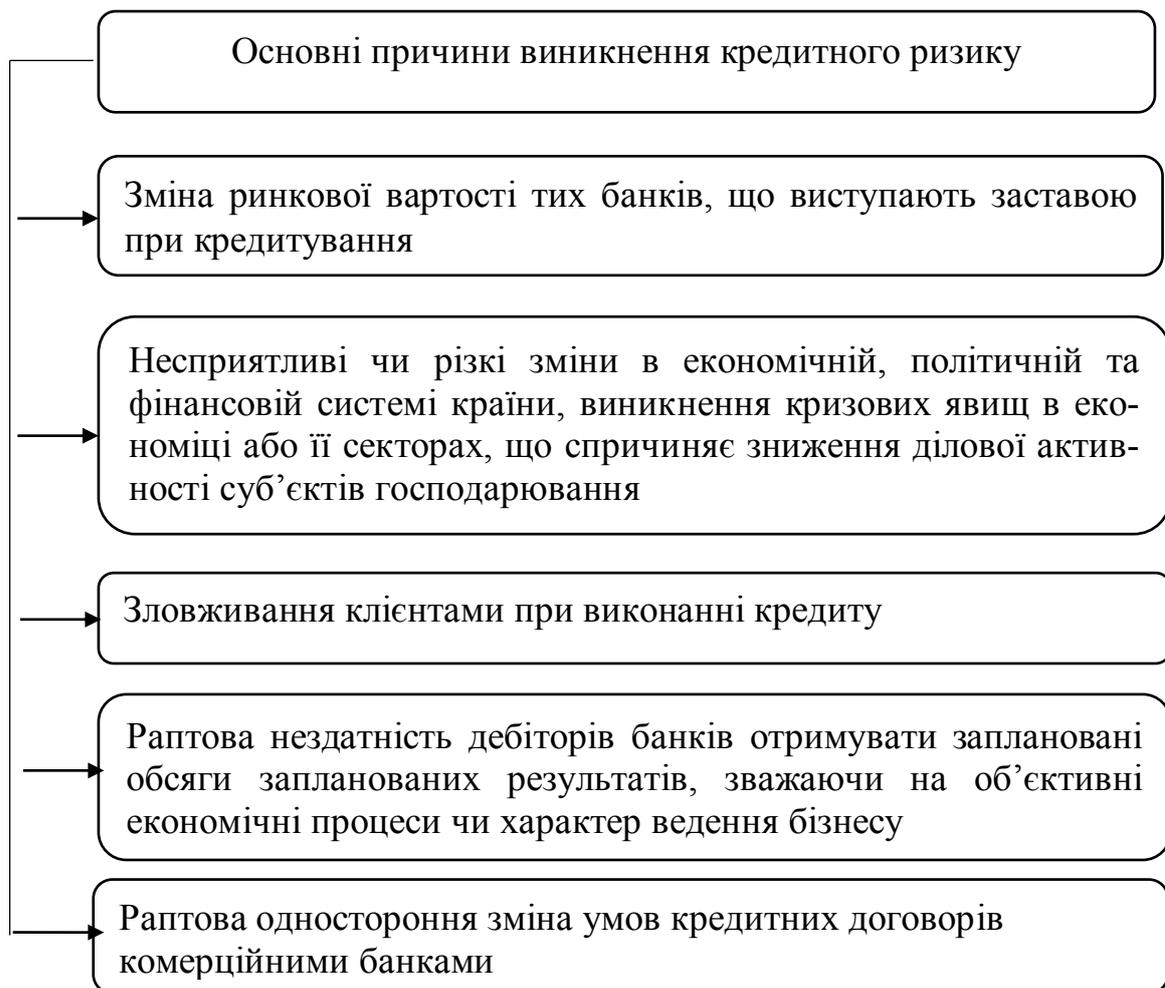

Рис. 3.1. Основні причини виникнення кредитного ризику

На жаль, здебільшого раптова одностороння зміна умов кредитного договору не визнається українськими банками причиною виникнення кредитного ризику, тому що вважається, що перегляд кредитних договорів планується в самих договорах і фактично є частиною банківського бізнесу. Про-

те, це можливо з упевненістю сказати, що це причина, яка найбільша несе загрозу втрати фінансової стійкості українськими банками, про що свідчать зростаючі ефекти фінансово-економічної кризи.

Вплив основних факторів несприятливого зовнішньоекономічного середовища викликав виникнення нестабільності майже у всіх секторах економіки країни, і банки намагалися мінімізувати свої втрати і недоотриманий прибуток за рахунок своїх клієнтів, які вже постраждали від впливу кризових явищ. Отже, в наслідок цього вплив на суб'єкти господарювання виявилися двосторонніми: з одного боку, вони зазнали збитків, які стали результатом їхньої основної діяльності, з іншого боку - зміна умов кредитних договорів призводить до того, що населенню і підприємствам доводилося відшкодувати банкам їх втрати. Це, в свою чергу, призвело до масового невдоволення політикою українських комерційних банків і призвело до збільшення безнадійних боргів. Сьогодні ситуація погіршилася. Хоча НБУ проводить досить жорстку монетарну політику, але до повної стабілізації банківського сектору і відновлення кредитування ще далеко.

Щоб знизити кредитний ризик, комерційні банки застосовують різні методи і заходи для захисту від кредитного ризику, а саме: диверсифікація, страхування, лімітування, розподіл ризиків і т. д. (рис. 2.5).

Метод диверсифікації полягає у поділі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, що відрізняються один від одного за характеристиками (значення капіталу, форма власності) і також за умовами діяльності (географічний регіон, галузь економіки). Існує три типи диверсифікації: галузева, географічна і портфельна.

Велике значення для забезпечення кредиту передбачені законом або договором види його забезпечення: порука, гарантія, неустойка (штраф, пені), застава. Види кредитних гарантій (способи гарантувати дотримання кредитних зобов'язань) - це спеціальні інструменти, які не мають узагальненого значення та призначаються за домовленістю двох сторін або як того вимагає закон. Незалежне існування способів для забезпечення реалізації зо-

бов'язання неможливе. Якщо недійсне саме кредитне зобов'язання, тоді спосіб його гарантування також недійсний.

Рис. 3.2. Прийоми та заходи захисту від кредитного ризику

Страхування – це ефективна система, що стосується зниженню впливу кредитних ризиків, який надає такі можливості: самострахування, яке активно здійснюється через складання та використання резервів по кредитних операціях та страхових операціях, за якими страхувальник шляхом сплати премії надає собі або третій особа, в разі виникнення події, передбачена договором, сума платежу страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності.

Лімітування як метод скорочення кредитного ризику широко використовується в практиці як на рівні окремого комерційного банку, так і на рівні банківської системи в цілому. Він полягає у встановленні максимально допустимій кількості наданих кредитів, що дає змогу обмежити ризик.

Ефективним заходом захисту кредитного ризику - це кредитний аналіз позичальника, який дозволяє своєчасно реагувати на зміни фінансового стану

клієнта і приймати рішення що стосуються доцільності видачі кредиту. Метою аналізу кредитоспроможності є оцінка результатів фінансової діяльності позичальника, на підставі якої банк приймає рішення про можливість надання або припинення кредитних відносин з цим клієнтом. Кредитоспроможність позичальника – це його здатність повністю і своєчасно погашати свої боргові зобов'язання. Комерційний банк повинен виконувати щоквартальну фінансову оцінку стану позичальника. Сам факт визначення платоспроможності і фінансового стану клієнта повинен стимулювати підприємство-позичальника

підвищувати ефективність своєї фінансово-господарської діяльності.

Слід зазначити, що один з найбільш ефективних методів протидії можливому впливу кредитних ризиків є створення резервів під проблемну заборгованість. Однак цей метод є доволі непопулярним, так як фінансові ресурси, що використовуються банками для збільшення обсягів активних операцій, перебувають у вигляді резервів, отже, не приносять прибутку.

Створення резерву для відшкодування можливих збитків по кредитних операціях комерційних банків як метод управління кредитним ризиком полягає в акумуляції частини коштів, які потім застосовуються для компенсації непогашених кредитів. З одного боку, резерв на кредитні ризики служить захистом вкладників, кредиторів і акціонерів банку, а також іншого - резерви підвищення надійності та стабільності банківської системи в цілому.

Отже, слід зазначити, що для вирішення питання управління кредитним ризиком потрібні теоретичні розробки, необхідні в цій галузі і практичні навички банківських працівників з аналізу і мінімізувати можливі витрати пов'язані з кредитною діяльністю, відмовою банків від швидких кредитів, використання більш прозорих та ефективних методів перевірки платоспроможності і кредитоспроможності позичальників. Також необхідно переймати досвід іноземних банків з управління кредитними ризиками.

Конкретні заходи щодо управління кредитними ризиками, як правило, включають три групи заходів:

1) заходи щодо обмеження або зменшення кредитних ризиків, наприклад визначити концентрації та суму позик, кредитування пов'язаних з банком осіб або перевищення лімітів;

2) заходи із класифікації активів. Вони включають аналіз ймовірності погашення портфеля позики та інших кредитних інструментів, включаючи нараховані та сплачені відсотки, які збільшують кредитний ризик;

3) заходи із кредитного регулювання - не тільки для кредитного портфеля, але також за всіх іншими активами, які можуть спричинити збитки.

Досліджуючи джерела формування майна, виходять із таких правил, що потребують не тільки паралельності строків фінансування, а й дотримання певних співвідношень між окремими статтями активів і пасивів. Для цього мають бути виконані дві умови:

– основні засоби повинні фінансуватися за рахунок власного капіталу та довгострокових позик;

– довгострокові капіталовкладення мають фінансуватися за рахунок коштів, мобілізованих на довгостроковий період, тобто довгострокові пасиви повинні використовуватися не тільки для фінансування основних фондів, а й для довгострокових оборотних активів.

Отже, кредитні ризики становлять найбільшу небезпеку для комерційних банків в контексті гарантій і збереження їх фінансової стійкості, тому впровадження нових, більш ефективних методів оцінки, управління, а отже, запобігання кредитних ризиків повинно стати пріоритетом для розвитку банківської системи України. Крім того, потрібно продовжувати працювати з мінімізацією кредитного ризику як на рівні комерційних банків, так і на законодавчому рівні. Зокрема, необхідні додаткові дослідження по використанню систем управління кредитним ризиком, які є важливою частиною управління комерційні банки.

Наразі українські банки використовують дуже широкий спектр методик визначення кредитоспроможності позичальника. Кожен банк розробляє власну систему оцінки, беручи до уваги певні особливості кредитної політики,

технологічний потенціал, спеціалізацію, конкретні умови кредитного договору, пріоритети в роботі, стан взаємовідносин з клієнтами, позиціонування на ринку, рівень економічної і політичної стабільності в країні.

У той же час існує методологія Національного банку України по фінансовій оцінці стану позичальників, яка була затверджена в 2000 році і має суттєве значення при формуванні резервів комерційними банками під можливі втрати від кредитних операцій.

Різні методи відрізняються один від одного кількістю показників, які є складовими загального рейтингу позичальника, а також індивідуальними підходами до індикативних характеристик і пріоритетністю кожного з них. Якби склад показників залишався універсальним для всіх банків і країн, тоді можна було б обмінюватися статистикою та систематизувати інформацію в усьому світі. Проте реалії показують відсутність єдності між різними країнами, банками та авторами при виборі системи показників. У рамках вирішення дилеми «ризик-прибутковість» позичальника, які мають слабші фінансові позиції (більше схильні до ризику), повинні платити за кредит більше, ніж надійніші позичальники.

Однією з умов на яких повинна будуватися оцінка кредитоспроможності позичальника є визначення широкого кола показників, які всебічно характеризують діяльність позичальника.

Фінансова криза, яка суттєво вплинула на банківську систему України, непрозорість банків щодо якості їх кредитних портфелів, і, як наслідок, їхньої фінансової стійкості, свідчила про існування суттєвих недоліків щодо методів оцінки реального кредитного ризику. У той же час значна частина іноземного капіталу в банківській системі України та впровадження західних технологій оцінки кредитоспроможності, рейтингових систем призводить до суттєвої відмінності між методами оцінки кредитного ризику української та західної банківських шкіл.

Повільне впровадження істотних змін до українського законодавства, що стосується оцінки кредитного ризику відповідно до вимог Базеля II свід-

чить про актуальність дослідження і визначення можливих шляхів покращення методів і систем оцінки кредитоспроможності українськими банками та банківською системою в цілому.

Протягом багатьох десятиліть іноземні комерційні банки на практиці випробували різні системи оцінки кредитоспроможності клієнтів. Багато з них витримали випробування часом і досі використовуються в світовій практиці. Основна проблема полягає в тому, що розгляд лише фінансових показників підприємства недостатній для виявлення рівня його кредитоспроможності в цілому. Аналіз сукупності кількісних і якісних показників позичальника дозволив перейти до інтегрального значення – кредитного рейтингу.

Рейтингом кредитоспроможності (кредитним рейтингом) є універсальне значення, сформоване на основі значень певної кількості показників. Рейтинг кредитоспроможності визначається як оцінка ризику позичальника на основі чітких рейтингових критеріїв, за якими також ґрунтується оцінка ймовірності дефолту. Визначення рейтингу має включати опис ступеня ризику дефолту, що є характерною для позичальників даної категорії, та критерії, які використовуються для цього рівня кредитного ризику.

Очевидно, що органи банківського нагляду західних країн усвідомлюють необхідність змін. На сучасному етапі кредитний рейтинг є основою системи управління кредитним ризиком. У рекомендаціях Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо адекватності капіталу рівню ризику (Базель II).

Основний принцип підходу полягає в тому, що рейтингова система, механізм і процедури оцінки ризиків забезпечують якісну оцінку позичальника та операційних характеристик, диференціація ризиків, точну та послідовну кількісну оцінку ризиків адаптованих до ринкових умов, банківських продуктів та практик окремих банків. Кожен орган банківського нагляду повинен розробити детальні процедури аналізу для отримання фактичних доказів того, що банківські системи управління та контролю є адек-

ватною базою для застосування IRB-підходу – найбільш просунутий і найбільш складно оцінюваний адекватність рівня капіталу рівню ризику.

Процес присвоєння кредитного рейтингу полягає в переході від декількох показників, властивих діяльності позичальника, до агрегованого значення одного показника, що характеризує клас кредитоспроможності. Поява рейтингу пов'язана з необхідністю визначення єдиного показника, який володіє високим рівнем інформативності при аналізі кредитоспроможності.

В результаті, на сучасному етапі розвитку західної банківської справи основним показником оцінки кредитоспроможності є не просто кредитний рейтинг позичальника, а й імовірність дефолту, яка відповідає певному рейтингу. Присвоєння кредитного рейтингу більше не є головною метою оцінки кредитоспроможності, а тільки одним з етапів такої оцінки.

Ситуація у вітчизняній банківській практиці склалася дещо інша. З одного боку, комерційні банки змушені розраховувати показники і нормативи кредитного ризику відповідно до вимог НБУ. Ці показники не можуть бути ефективним інструментом управління кредитними ризиками, тому що вони не тільки не беруть до уваги відмінності, які об'єктивно виникають під час роботи позичальників, але також не може визначити рівень ризику на найближчу перспективу. З іншого боку, необхідність щоденного моніторингу кредитного ризику змушує банки розробляти власні методи розрахунку. Це ускладнює роботу банку, збільшує документообіг та трудовитрати. Зокрема, більшість банків з іноземним капіталом змушені розраховувати рейтинг двічі: згідно до вимог НБУ і згідно до внутрішніх банківських рейтингових систем. Тому Національному банку України було б доцільно використовувати практичні розробки західних банківських наглядових органів стосовно виконання рекомендацій за нормативами Базеля II, серед яких суттєве значення мають методичні основи впровадження рейтингових систем.

ВИСНОВКИ

У процесі написання випускної роботи було визначено теоретико-методичні засади аспекти фінансової оцінки кредитоспроможності підприємства, проведено дослідження кредитоспроможності ПрАТ «Оболонь» та визначено напрями удосконалення її фінансової оцінки.

Особливості формування банківської системи мають велике значення для аналізу формування і еволюції поняття «кредитоспроможність», розкриття його економічного змісту і характеристик. Економісти розглядають кредитоспроможність із різних точок зору, які переважали в певний період соціально-економічного розвитку.

Визначення кредитоспроможності позичальника банком – це комплексна якісна оцінка, результат аналізу, в ході якого накопичується інформація, необхідна для прийняття рішення. З огляду на цю інформацію, банк приймає рішення про обґрунтованість, термін дії та умови надання кредиту (доцільність продовження кредитних відносин або їх припинення).

В даний час українські банки використовують дуже широкий спектр методик визначення кредитоспроможності позичальника. Кожен банк розробляє власну систему оцінки, беручи до уваги певні особливості кредитної політики, технологічний потенціал, спеціалізацію, конкретні умови кредитного договору, пріоритети в роботі, стан взаємовідносин з клієнтами, позиціонування на ринку, рівень економічної і політичної стабільності в країні. Однією з умов на яких повинна будуватися оцінка кредитоспроможності підприємства є визначення широкого кола показників, які всебічно характеризують діяльність позичальника.

Проаналізувавши динаміку та структуру майна підприємства ПрАТ «Оболонь» варто відмітити, що через показник оборотних активів на підприємстві зросла валюта балансу. Сума поточних зобов'язань та забезпечень зросла через збільшення кредиторської заборгованості, що значить те,

що у підприємства збільшувався кредитний тягар та ризики штрафних санкцій за несвоєчасну сплату кредиту.

У 2020 році відбулося зменшення грошових коштів у сумі оборотних активів та зменшення грошових коштів та еквівалентів. Проблема виявлена у значень коефіцієнтів зносу та придатності основних фондів. Збільшення нерозподіленого прибутку та збільшення основних засобів і нематеріальних активів.

Щодо пасивів також ще можна сказати, що їх більшість складають поточні зобов'язання та власний капітал. Протягом аналізованих років організація практично не має довгострокових зобов'язань.

З часом власний капітал збільшується, а короткострокові зобов'язання зменшуються у 2021 році. За показниками оцінки основних фондів ПрАТ «Оболонь» видно, що підприємство ефективно використовує власні основні засоби. Більшість показників знаходяться в нормі протягом усього аналізованого періоду. Але слід зазначити, що у 2020 р. деякі з показників мають тенденцію змінюватись у негативну сторону.

Для підвищення значення показника фондівіддачі необхідно забезпечити 100%-ву завантаженість обладнання. Також можливим рішенням є продаж частини не використовуваних основних засобів. Це доцільно робити тільки в умовах відсутності перспектив подальшого зростання бізнесу.

Досліджуючи джерела формування майна, виходять із таких правил, що потребують не тільки паралельності строків фінансування, а й дотримання певних співвідношень між окремими статтями активів і пасивів. Для цього мають бути виконані дві умови:

- основні засоби повинні фінансуватися за рахунок власного капіталу та довгострокових позик;
- довгострокові капіталовкладення мають фінансуватися за рахунок коштів, мобілізованих на довгостроковий період, тобто довгострокові пасиви повинні використовуватися не тільки для фінансування основних фондів, а й для довгострокових оборотних активів.

Важливою причиною появи проблемних кредитів (в залежності від особливості позичальників і намірів конкретного банку-кредитора) є недостатність вичерпаної кредитної інформації, яка значно вплине на оцінку кредитоспроможності. Правильна оцінка кредитоспроможності неможлива без такої інформації.

Як вже наголошувалося вище, основним показником кредитоспроможності позичальника на сучасному етапі розвитку банківської справи – кредитний рейтинг, який певною літерою, цифрою, або їх комбінацією і визначає спроможність позичальника до здійснення кредитної операції. Високий індекс рейтингу є показником високого класу кредитоспроможності, низький – відповідно про надмірний рівень ризику. Практика вітчизняних банків зупиняється саме на цьому етапі, завершуючи процес оцінки. Але присвоєння кредитного рейтингу не може й не має бути єдиною метою оцінки аналізу кредитоспроможності, потрібно також встановити залежність між значенням кредитного рейтингу і рівнем кредитного ризику.

Перспективним напрямом удосконалення оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників є розробка та подальше вдосконалення єдиної рейтингової системи. Держава також має забезпечити вдосконалення механізму обміну кредитною інформацією для забезпечення точності рейтингової моделі, об'єктивності та неупередженості кредитних рішень. Цей комплекс заходів дає змогу суттєво поліпшити рівень оцінки кредитоспроможності позичальників, забезпечити вдосконалення її методики, а завдяки цьому поліпшити безпосередньо процес кредитування, принципи прийняття рішення, вдосконалити механізми управління кредитним портфелем банків, принципи кредитної політики та методи формування резервів адекватно до ймовірності дефолту позичальників та їхніх окремих кредитних операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07. 12. 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
3. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20. 05. 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» від 03.07.2020 р. 2478-VIII / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2478-19>
5. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : постанова від 30.06.2016 р. № 351. *Правління Національного банку України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
6. Скоморович І.Г. Банківські операції: навчальний посібник. Львів : В-цтво ПП «Магнолія 2006», 2010. 482 с.
7. Васюренко О.В. Банківські операції: навчальний посібник. 6-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 318с.
8. Бордюг В.В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 12. С. 112–115.
9. Вовчак О.Д., Рушишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа: навчальний посібник. К.: Знання. 2008. 361 с.
10. Цигунян А.М. Оцінка кредитоспроможності позичальника та шляхи її вдосконалення. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. №1. С. 57-62. URL: <http://fbi.cfuv.ru/wp-content/uploads/2019/09/010tcugun.pdf>
11. Гриценко Л. Л., Боярко І. М., Лиштван В. Л. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємства з урахуванням прина-

лежності до виду економічної діяльності. *Гроші, фінанси і кредит*. 2010. № 7 (109). С. 206-211.

12. Jorion P. Value at Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk. McGraw-Hill, 2006. 594 p.

13. Дзюблюк О.В. Банківські операції: підручник. 2-ге вид., випр. і доповн. Тернопіль : ТЗОВ «Терно-граф». 2013. 688 с.

14. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2007. 286 с.

15. Колодізев О.М., Олесніченко В.Ф Гроші і кредит: підручник. Х.: Знання, 2010. 217 с.

16. Економічний енциклопедичний словник. URL: <http://www.subject.com.ua/economic/slovnik/index.html>

17. Миськів Г.В. Формування та розвиток кредитного ринку України: дис. ... докт. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2016. 502 с.

18. Вовк В.Я. Кредитування і контроль: навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 463 с.

19. Демківський А.В. Гроші та кредит: навчальний посібник. К.: Дакор, 2007. 528 с.

20. Непочатенко О.О., Мельничук Н.Ю. Фінанси підприємств : підручник. К.: «Центр учбової літератури». 2013. 504 с.

21. Волосович С., Кривошеєва В. Економічна природа кредитних послуг. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 2. С. 74–84.

22. Плакида С.І. Сутність поняття «послуга»: теоретичні аспекти. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 241–243.

23. Коваленко В.В. Особливості кредитування підприємств і організацій в сучасних умовах. *Фінанси України*. 2013. №10. С. 27–30.

24. Сич Є.М., Ільчук В.П., Гавриленко Н.І. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2012. 428 с.

25. Казак О. О., Дворецький Д. Ю. Сутність кредитоспроможності позичальника та організаційні засади її аналізу на прикладі «Креді Агріколь Банк». *Ефективна економіка*. 2021. №5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2021/109.pdf
26. Шептуха О.М., Лаптева А.Ю. Оцінка кредитоспроможності позичальника за допомогою дискримінантного аналізу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 6. С. 25-28.
27. Гідулян А. Поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників. *Вісник НБУ*. 2012. № 1. С. 53.
28. Гальперіна Д.О., Ольвінська Ю.О. Порівняльний аналіз банківської системи України та деяких країн світу. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : матер. конф. Одеса, 2015. С. 98–102.*
29. Корягіна Т.В., Сімон А.П., Телятник В.М. Причини та наслідки «очищення» банківської системи України в умовах кризи та економічної нестабільності. *Економічні статті «Молодий вчений»*. 2016. № 12 (39). С. 759–762.
30. Rizeni obchodni bank. Vybrane kapitoly / V. Kasparovska et.al. Praha: C.H. Beck, 2006.
31. Грубінка І.І. Особливості розвитку та сучасного стану банківської системи України в контексті державної монетарної політики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2019. № 10. С. 579–582.
32. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності: підручник. К.: КНЕУ, 2010. 599 с.
33. Свириденко А.Ю., Ходакевич С.І. Особливості оцінки кредитного ризику при інвестиційному кредитуванні. *Економіка і суспільство*. 2016. №5. С. 391 – 395
34. Васюренко В.Ю., Подчесова В.Ю. Інструментарій аналізу в системі кредитного ризик-менеджменту : [монографія]. К. : УБС НБУ, 2010. 191 с.

35. Сирчин, О. Л. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 1 (65). С. 153–160.
36. Васильчак С.В., Демус Л.Д. Оцінка кредитоспроможності позичальника як один із методів забезпечення економічної безпеки банку. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2012. Вип. 22.1. С.154–161.
37. Балицька М., Паржицька М. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб банками України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 3. С. 36-42. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-4>
38. Азаренкова Г.М., Дудник І. Ю. Кредит як інструмент фінансування діяльності суб'єкта господарювання. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 3. С. 229–234.
39. Бикова О.В., Марченко О.В. Оцінка ефективності кредитної політики банку. *Молодий вчений*. 2019. №3 (43). С. 586–589.
40. Добринь С.В., Убілава І.Б. Аналіз впливу факторів фінансової безпеки на фінансову стійкість банків. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 92–96.
41. Офіційний сайт ПрАТ «Оболонь». URL: <https://obolon.ua/ua>
42. Кількість комерційних банків в Україні. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/2022>.
43. Огляд банківського сектору. Періодичні видання Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80799454>
44. Огляд банківського сектору, серпень 2022 року URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-08.pdf?v=4.
45. Показники банківської системи. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

46. Тарасова О.В. Стан і тенденції розвитку банківської системи України. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 3(23). С. 79–86.
47. Рейтинг стійкості банків. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>.
48. Сайт Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua.
49. Сайт Асоціації українських банків. URL: www.aub.org.ua.
50. Сайт Українського банківського порталу. URL: <https://banker.ua/officialrating/active/active/01/2021/>.
51. Владичин У.В. Банківське кредитування: навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 648 с.
52. Білик М.Д. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. К. : КНЕУ. 2005. 592 с.
53. Сидорова А.В., Жмайло М.А. Регіональні особливості споживчого кредитування в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 80-92.
54. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: постанова Правління НБУ від 02 серпня 2004 р. № 361. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>
55. Косова Т.І. Аналіз банківської діяльності: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 486 с.
56. Толстошеєва А.В. Забезпечення безпеки кредитної діяльності банків: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ. 2015. 22 с.
57. Островська Н.Л. Моніторинг в системі управління кредитною діяльністю банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2014. 23 с.
58. Вовчак О.Д., Меда Н.С. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 12 (214). С. 11-15.
59. Чайковський Я.І. Банківські інновації: перспективи та загрози електронних банківських послуг. *Банківська діяльність і банківські послуги: Світ фінансів*. 2020. №4(51). С. 121–134.

60. Schroer A. AI and the Bottom Line: 20 Examples of Artificial Intelligence in Finance. Uniting People + Tech. 2021. URL: <https://builtin.com/artificial-intelligence/ai-finance-banking-applications-companies>.
61. Фролов С.М., Охтеменко К.О. Оцінка кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом при використанні моделі кредитного скорингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 1 (32). С. 77–82.
62. Гмиря В. П. Управління ризиками при банківському кредитуванні інвестиційних проектів. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4074>
63. Ковальчук Н. О., Паскар М. О. Удосконалення методик оцінки рівня кредитоспроможності вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 11. С. 91-94.
64. Кредитний скоринг від А до Я (частина 1) URL: http://www.ua.prostobankir.com.ua/individualniy_biznes/statti/kreditn.
65. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія. Одеса: Атлант, 2015. 217 с.
66. Терещенко О. Нові підходи до оцінювання кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. *Вісник НБУ*. 2012. № 1. С. 26-30.
67. Гриценко Л.Л., Боярко М.І, Лиштван В.Л. Комплексна експрес-методика оцінювання кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності до виду економічної діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 7. С. 206-214.
68. Стецюк П. А., Гудзь О.Є. Управління кредитоспроможністю підприємства: теоретичні та практичні аспекти. *Облік і фінанси*. 2014. № 3. С. 110-116.
69. Chaikovska I.I., Chaikovskiy M. Development of an economic-mathematical model to determine the optimal duration of project operations. *Eastern-European journal of enterprise technologies (control processes)*. 2020. № 3 (105). P. 34–42.

70. Credit scoring approaches guidelines. *World Bank Group*. 2019. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/935891585869698451-0130022020/original/CREDITSCORINGAPPROACHESGUIDELINESFINALWEB.pdf>
71. Погріщук Г. Б., Волощук Р. Є. Кредитоспроможність позичальника: зміст і критерії оцінки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17(1). С. 190-204.
72. Дерев'ягін О. Оцінка кредитоспроможності компаній у зарубіжній практиці. *Фінансовий ринок України*. 2011. № 11. С. 25-27
73. Зеліско Д.В., Лазоряк М.І. Порівняння вітчизняної та зарубіжної методології оцінки кредитоспроможності підприємства. *Науковий вісник БДФА*. 2009. Вип. 1. С. 89.
74. Клемпарський М. М., Косарева І. П. Використання страхування у створенні механізму запобігання банкрутства підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. № 23. т. 2. С. 156-166.
75. Кириченко О.А. Банківський менеджмент: навчальний посібник / О. Кириченко, І. Гіленко, С. Роголь, С. Сиротян, О. Немой. К.: Знання-Прес, 2002. 438 с.
76. Островська Н.Л. Шляхи вдосконалення механізму моніторингу кредитних ризиків при інвестиційному кредитуванні. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. № 20. С. 132–141.
77. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 228 с.
78. Дутченко О. О. Врахування галузевого фактора при визначенні кредитного рейтингу позичальника. *Економічний простір*. 2017. № 45. С. 148-154.
79. Пономарьова А. Ю. Управління кредитоспроможністю підприємства. *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика : 2019 рік : матеріали III Всеукр. наук-практ. інт-конф.*, 28 лист. 2019 р. Київ : КУБГ, 2019. С. 63-67.

ДОДАТКИ